

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Pastorální teologie

Jaroslav Koudelka

PASTORACE MENTÁLNĚ POSTIŽENÝCH

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. Ing. Mgr. Aleš Opatrný, Th. D.

PRAHA 2009

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Doc. Ing. Mgr. Aleši Opatrnému, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Praze dne 1. května 2009

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 PASTORACE.....	7
1.1 Vymezení pojmu pastorage.....	7
1.2 Předpoklady pastorage.....	7
1.3 Kategoriální pastorage.....	8
1.4 Mentální retardace – méně obvyklá situace.....	9
1.5 Pastorační péče o nemocné – handicapované.....	10
2 MENTÁLNÍ RETARDACE	12
2.1 Pojem mentální retardace.....	12
2.2 Charakteristika mentální retardace.....	13
2.3 Etiologie mentální retardace.....	13
2.4 Klasifikace mentální retardace.....	15
2.4.1 Klasifikace podle typu mentální retardace.....	16
2.4.2 Klasifikace mentální retardace podle stupně postižení.....	17
2.5 Charakteristika jednotlivých stupňů mentální retardace.....	17
2.6 Současný pohled na problém mentálního handicapu.....	19
3 OBLASTI PASTORACE.....	21
3.1 Základní otázky.....	21
3.2 Evangelizace.....	22
3.3 Liturgie a svátostná pastorage.....	23
3.4 Oblast charitativního působení církve.....	24
3.5 Doprovázení všech, kdo jsou situací zasaženi.....	25
4 MOŽNOSTI PASTORACE.....	26
4.1 Možnosti pastorační.....	26
4.2 Možnosti metodické.....	32
4.3 Možnosti rodiny a společenství.....	34
4.4. Svátosti v souvislosti s hloubkou mentální retardace.....	36

4.5	Možnosti případné katecheze.....	38
4.5.1	Cíl teologický.....	39
4.5.2	Cíl pedagogicko-didaktický.....	39
4.5.3	Cíl metodicko-praktický.....	40
5	SPECIFIKÉ PODMÍNKY PASTORAČNÍ PÉČE O MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ.....	43
5.1	Zásady práce s mentálně postiženými dětmi.....	43
5.1.1	Obecné pastorační zásady.....	45
5.2	Specifické požadavky na pastorujícího.....	47
5.3	Specifické požadavky na společenství.....	49
	ZÁVĚR.....	50
	Seznam literatury.....	53
	Resumé.....	57
	Anglická anotace.....	59

ÚVOD

S osobami s mentálním postižením jsem se setkal při absolvování odborné praxe v rámci studia na TF JU v Českých Budějovicích, obor Sociální a charitativní práce. Zařízení PAPRSEK, kam jsem za klienty docházel patří svoji polohou do farnosti Velké Opatovice, z které pocházím. Farnost je součástí Olomoucké diecéze. S klienty - mentálně handicapovanými muži, kterých je v zařízení 115 jsem strávil poměrně hodně času a tak jsem mohl alespoň z části blíže poznat specifika mentálního postižení a život v zařízení. Z počátku jsem zde vykonával činnost na všech mně dostupných pozicích. Jednalo se o administrativní činnost sociálního pracovníka zařízení, osobní asistenci, přímou sociální péči o klienty a další.

Po skončení praxe v zařízení jsem se rozhodl, že budu i na dále pokračovat v započatých činnostech s mentálně postiženými klienty. V současné době pracuji v zařízení jako osobní asistent – dobrovolník. Součástí mé činnosti je rovněž pastorační péče a doprovázení klientů s různými stupni hloubky mentálního handicapu a katechetická činnost.

Během mého působení jsem s klienty velmi často hovořil na téma víry a to z různých úhlů pohledu. Svě vlastní zkušenosti s vírou mi sdělovali velmi osobitými způsoby. Během tohoto jsem rovněž zaznamenal skutečnost, že stávající zařízení je novou alternativou bývalého ÚSP, kde veškerou činnost a péči o klienty vykonávaly řeholní sestry. V souvislosti s tímto jsem u klientů zaznamenal hluboko zakořeněné základy víry s celkem, někdy až překvapivými teoretickými znalostmi nauky víry. Rozhodl jsem se tedy navázat na asi 10 let přerušenu činnost řeholních sester.

V rámci tzv. komplexní rehabilitace, jejíž součástí je bezesporu i péče o duchovní (spirituální) potřeby klientů, jsem začal velmi citlivým a pozvolným způsobem oživovat víru v zařízení. Velkou naději a povzbuzení jsem čerpat ze slov Jeana Vaniera zakladatele hnutí Archa, u nás Víra a světlo:

„Každý člověk má své tajemství. Některé životy jsou dlouhé, jiné krátké. U některých jasně vidíme smysl jejich života, u jiných jen stěží. Osobně věřím v důležitost

každého člověka, ať jsou jeho omezení, ubohost nebo vlohy jakékoli. Věřím, že každý člověk je dílem spásy, že má svoji krásu a cenu. Každý je ve svém tajemství a ve svém zvláštním osudu povolán k růstu. Důležité není dosáhnout lidské dokonalosti, ale vydat se na cestu pomoci gest otevřenosti a lásky, dobroty a společenství. Každý dnes ve své současné situaci, na svém místě a ve své práci může udělat toto gesto.“¹ Přijetí každého člověka, zejména pak nějakým způsobem handicapovaného jsem začal brát jako velmi odpovědný úkol – v rámci svého povolání – laika v církvi.

Dnes jsme společně se spolupracovníky a klienty ušli velký kus cesty. Účast klientů na nedělní liturgii ve farním kostele je dnes samozřejmostí. Již dvakrát jsme ve společenství velmi intenzivně prožily čas Adventu a Velikonoc. Nyní máme za sebou dokonce udělení svátosti křtu a biřmování.

Při rozhodování výběru tématu bakalářské práce jsem se právě proto rozhodl zvolit si mne blízké téma *Pastorace mentálně postižených*.

Tato bakalářská práce nabízí pohled na pastorační práci osob s mentálním postižením. První kapitola je obecným pohledem na pastorační práci a její předpoklady. Dále zachycuje směr cesty s ohledem na cílovou skupinu mentálně postižených. Druhá kapitola je vzhledem do problematiky mentálního handicapu s utříděním nejčastějších typů mentální retardace a charakteristikou s ohledem na možnosti edukace a socializace.

Třetí kapitola popisuje oblasti pastorační práce, které se mentálně postižených převážně týkají.

Čtvrtá kapitola definuje možnosti pastorační práce s mentálně postiženými.

V poslední páté kapitole jsou uvedeny podmínky této specifické práce s výčtem základních zásad pro práci s mentálně postiženými a specifickými požadavky na pastorační práci i na církevní společenství.

---

¹ VANIER Jean: Každý člověk je dílem spásy, Praha: Paulínky, 2002, úvod do knihy.

1 PASTORACE

1.1 Vymezení pojmu pastorage

Pojem „pastorage“ je spojen především se základním posláním církve přinášet spásu, být znamením spásy pro svět. „Církev je totiž v Kristu jakoby svátost neboli znamení a nástroj vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva... plné jednoty s Kristem.“² Pastorací nemáme na mysli jen dílčí úseky pastorage, jako je péče o nemocné, udílení svátostí nebo duchovní vedení, ale máme na mysli pastorační v intencích 2. vatikánského koncilu, všech jeho konstitucí a dekretů. Tedy: působení církve z inspirace evangelia jak interní – tím je rozuměna pastorage věřících v užším slova smyslu, tak externí – tím je míněna jak péče o obecné blaho, tak péče o ty, kdo stojí na okraji církve.³

„Pastorage znamená zabývání se lidmi v konkrétních životních podmínkách, tedy v určité zemi, v určité dějinné situaci, v určitém historickém a kulturním kontextu. Jejím posláním je řešit problémy konkrétních lidí ve světle a síle evangelia. Má se tedy uplatnit to, co jako motto čteme na začátku konstituce *Gaudium et spes*:“⁴ „Radost a naděje, smutek i úzkost lidí dnešní doby, zvláště trpících a chudých, je radostí i nadějí, smutkem i úzkostí učedníků Kristových a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.“⁵

1.2 Předpoklady pastorage

Abychom v pastorační činnosti kráčeli správným směrem je třeba následujících věcí:

---

² AMBROS Pavel: Fundamentální pastorální teologie. Pastorální teologie 1, 2. přepracované vydání, Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2005, 158.

³ OPATRŇY Aleš: Pastorage v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 9.

⁴ Tamtéž.

⁵ DRUHÝ Vatikánský koncil: Pastorální konstituce v dnešním světě *Gaudium et spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. odst. 1.

- dobrá znalost lidí a jejich problémů s přihlédnutím k situaci sociální (město, venkov, pohraničí, diaspora, lidová církev) a osobní (stáří, mládí, konvertité, rozvedení, studující atd.);
- dobrá znalost současných odpovědí církve na problémy lidí. Tedy znalost současné teologie, koncilových textů a pokoncilních dokumentů;
- analýza minulosti a současnosti – poznání, jací jsme, čím jsme ovlivněni, co si s sebou neseme jako bohatství i jako zátěž;
- vize konkrétního života církve v různých oblastech naší země. Z této vize a z tvůrčího zpracování analýzy se odvíjí poznání cest, po kterých je třeba jít;
- a teprve na konci celého procesu je třeba formulovat praktická, pastorační, právní a organizační opatření.⁶

Shrnuto: „potřebujeme v církvi dobře poznat, kdo jsme, kam jdeme, kam chceme jít a co máme udělat proto, abychom poznaným směrem jít mohli.“⁷

1.3 Kategoriální pastorage

Činnost a zásady v oblasti kategoriální pastorage nejlépe vymezuje Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve ČR. K těmto oblastem patří vedle pastorage rodin, mládeže, vysokoškolské pastorage, pastorage nemocných, seniorů a dalších skupin, také katecheze, křesťanská výchova a vzdělávání věřících a diakonický rozměr pastorage. Sněm nabízí nový pohled na tzv. kategoriální pastorage kdy tato má být chápána jako nedílná složka života církve, ve svém významu a důležitosti rovnocenná farní pastorage.⁸

Koncil říká: „Církev je totiž v Kristu jakoby svátost neboli znamení a nástroj vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva.“⁹ Úvahy o kategoriální pastorage mají být proto těmito slovy nesený. Kategoriální pastorage není a ani nemůže být jen realizací zájmu některých skupin v církvi, ale nástrojem realizace vlastního poslání církve: být

⁶ OPATRŇY Aleš: *Pastorage v postmoderní společnosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 9–10.

⁷ Tamtéž, 10.

⁸ Srov. PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR: *Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, odst. 163.

⁹ DRUHÝ Vatikánský koncil: *Věroučná konstituce o církvi Lumen gentium*, (ze dne 21. listopadu 1964), in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, odst. 1.

účinným znamením ve smyslu výše citovaných slov. Sněm vyzývá všechny k velkorysosti a k zodpovědnosti. Velkorysosti je třeba proto, aby byly jednotlivým skupinám dopřány podmínky k rozvoji a plodnému životu. Zodpovědnost je potřebná k tomu, aby všichni v přiměřené míře chápali a nesli odpovědnost za celé tělo církve.¹⁰

Kategoriální pastorační má svá specifika a nároky, které je nutno respektovat. Mentálně postižení žijí ve zvláštních podmínkách, mají specifické požadavky dané charakterem či hloubkou postižení, věkem nebo sociální situací a pastorační na ně musí brát ohled a musí jim být přizpůsobena. Pastorační v případě mentálně postižených je rovněž spojena s určitými nároky na odbornost v určité oblasti, nevyžaduje ale pro všechny své pastorační úkoly pouze kněze.

Velmi rozsáhlé pole kategoriální pastorační je výzvou zvláště pro laiky, tedy křesťany, kteří nepřijali svátost svěcení. „Vlastní a zvláštní vlastností laiků je jejich světský ráz. [...] Z vlastního povolání laiků vyplývá úkol hledat Boží království tím, že se zabývají časnými věcmi a upravují je podle Boha. Žijí ve světě, to znamená ve všech povoláních a činnostech a v běžných podmínkách rodinného a společenského života, z nichž je jejich existence takřka utkána.“¹¹ Poněvadž křesťanská zodpovědnost laiků je určena jejich přirozeným začleněním do života a dramatu světa, očekává se od nich mimořádná aktivita.¹² Pastorační mentálně postižených patří svým charakterem k činnosti církve, která je časově velmi náročnou a která může být s úspěchem realizována pouze tehdy, účastní-li se jí široké okolí společně.¹³

1.4 Mentální retardace – méně obvyklá situace

„Mluvíme-li v pastorační o tzv. pastorační péči v méně obvyklých situacích, máme na mysli situace, které leží za hranicemi základní běžné farní práce, tedy za hranicemi organizování pravidelných katechezí, vedení ke svátostem, utváření bohoslužeb a pobožností, duchovního vedení atd. Jde tedy o pastorační působení někdy v mezních

---

¹⁰ Srov. PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR: Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, odst. 164.

¹¹ LG, odst. 31.

¹² Srov. JAN PAVEL II.: Posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*, 2. vydání, Praha: Zvon, 1996, odst. 3.

¹³ Srov. Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, kán. 225.

situacích, jindy v obtížných a zátěžových situacích, které se vyskytují u křesťanů i nekřesťanů, které nejsou zcela běžné nebo příliš časté. Jde především o péči o jedince, někdy malou skupinu (rodinu).“¹⁴

Přítomnost mentálního handicapu je jistě neobvyklou situací a velkou zátěží jednak pro samotného postiženého, ale zároveň i pro jeho nebližší. Rodiče, kteří se dozvědí o existenci mentálního postižení u svého dítěte nesmírně trpí. Někdy jsou zcela vyčerpáni pátráním po původu a příčině postižení. Často cítí pobouření, stud, vinu. Musí se vyrovnat s tím, že si tuto situaci sami nevybrali (i když si přáli dítě ponechat). Často se s nimi přestanou stýkat blízcí, příbuzní nebo staří přátelé, často jeden z partnerů druhého upouští.¹⁵

„Rodiče trápí, když jejich dítě fyzicky trpí. Ale také je trápí pomyšlení, že bude odmítáno všude, kam půjde, že nebude nikdy šťastné. Jsou nuceni pochopit, že jejich dítě bude vyžadovat spoustu péče. Propadají pocitu, že jejich život nemá smysl, že pro ně není mezi "normálními" lidmi místo.“¹⁶

Tato neobvyklá těžká životní situace vyžaduje mimořádnou pozornost, vysokou dávku empatie, pochopení a přijetí nejen ze strany pastorujícího jako jednotlivce, ale především významnou pomoc a oporu v této těžké zkoušce může nabídnout opravdové přijetí ze strany celého místního křesťanského společenství. Cílem pastoračního úsilí v této mimořádně těžké situaci je především snaha být nablízku rodičům postiženého dítěte, být jim oporou, pomáhat jim milovat jejich dítě. Tak jak ho vidí a miluje Bůh.¹⁷

1.5 Pastorační péče o nemocné - handicapované

„Podle J. Křivohlavého a S. Kaczmarczyka (1994) lze pastorační péči v obecné rovině rozdělit na péči, která je určena zdravým lidem, a pak na tu, jež se týká lidí nemocných (podle druhu a stupně postižení) a umírajících. Každá z nich má svá specifika.“¹⁸

---

¹⁴ OPATRŇY Aleš: Pastorační péče v méně obvyklých situacích, 4. mírně upravené a přepracované vydání, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2005, 9.

¹⁵ Srov. Rodina s postiženým, http://viraasvetlo.evangelnet.cz/o_lidech/rodina_s_postizenym.htm, (11.4.2009).

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Srov. Tamtéž.

¹⁸ JANKOVSKÝ Jiří: Etika pro pomáhající profese, Praha: Triton, 2003, 151.

„Pastorační péči o nemocné a trpící v širším slova smyslu rozumíme takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho nemoci, handicapu, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace, včetně smrti, a to na jemu dostupné úrovni víry.“¹⁹ Je tedy zřejmé, že každé křesťanské společenství považuje za osoby zcela zvláště milované Pánem ty, kdo zvláště mezi dětmi trpí fyzickým nebo mentálním postižením, nebo jinými formami poškození.²⁰

Pastorační péči o nemocné (handicapované) lze právem považovat za skutečný akt bratrské lásky k bližnímu. Je zároveň postojem, který vyjadřuje otevřenost a opravdovost, ve kterém nejsou kladeny žádné podmínky ze strany pastorujícího (doprovázejícího). Duchovní péči potřebuje v zásadě každý člověk, zdravý – nemocný, věřící i nevěřící, neboť je přirozeným důsledkem holistického pojetí (vrstevnatá struktura, kdy je člověk vnímán jako tělesně-duševně-duchovní totalita – jednota, viz. V. E. Frankl, 1995).²¹ Abychom mohli pomoci lidem s postižením nalézt pokoj srdce, naději a touhu po pokroku, je jistě nezbytné vidět je ve světle Evangelia, ale také rozumět jejich potřebám v jejich utrpení a vědět jak odpovědět.

---

¹⁹ Srov. OPATRNÝ Aleš: Malá příručka pastorační péče o nemocné, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1995, 5.

²⁰ Všeobecné direktorium pro katechizaci 7, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998, odst. 189.

²¹ Srov. JANKOVSKÝ Jiří: Etika pro pomáhající profese, Praha: Triton, 2003, 150–151.

2 MENTÁLNÍ RETARDACE

2.1 Pojem mentální retardace

(z lat. *mens* – mysl, rozum a *retardacio* – zdržení, zpomalení, zpoždění)²²

Pojem mentální retardace, či postižení lze definovat z různých hledisek: biologické, psychologické, sociální, pedagogické a právní. Našli bychom jistě ale i další hlediska při vytváření nových definic, pro porozumění a nalezení společné řeči odborníků je ale dobré shodnout se na takovém pojetí, které zachycuje podstatu a specifika bytí člověka s mentálním postižením ve společnosti. V současnosti je stále nejvíce rozšířená a snad i stále nejvystižnější a velmi srozumitelná definice dle Marie Vágnerové:

„Mentální retardace je souhrnné označení vrozeného postižení rozumových schopností, které se projeví neschopností porozumění svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit. Hlavními znaky mentální retardace jsou nedostatečný rozvoj myšlení a řeči, omezená schopnost učení a z toho vyplývající obtížnější adaptace na běžné životní podmínky. Limitovaný rozvoj rozumových schopností bývá spojen s postižením či změnou dalších schopností a s odlišnostmi ve struktuře osobnosti.“²³

Velmi podobně je definována *mentální retardace* podle poslední verze ICDH-10 (Mezinárodní asociace nemocí, postižení a handicapů, MKN-10) jako stav související s opožděným nebo omezeným vývojem myšlení, charakteristický zejména snížením schopností, jež se projevuje během vývoje, a to schopností, které vytvářejí celkovou úroveň inteligence – tedy schopností poznávacích, komunikačních, motorických a sociálních. Mentální retardace se může a nemusí vyskytovat ve spojení s jinými psychickými nebo tělesnými obtížemi. (WHO, 2006).²⁴

---

²² EDELSBERGER Tomáš a kolektiv: Defektologický slovník, 3. upravené vydání, Jinočany: H&H Vyšehradská, s. r. o., 2000, 302.

²³ VÁGNEROVÁ Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Portál, Praha, 2008, 289.

²⁴ Srov. SLOWÍK Josef: *Speciální pedagogika*, Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, 109–110.

2.2 Charakteristika mentální retardace

„Základní charakteristikou mentální retardace je nedostatečně vyvinutý intelekt (na rozdíl od demence, kdy dochází k úbytku již rozvinutého intelektu a která bývá doménou starší věkové populace), s tímto pak souvisí úroveň narušení chování, stupeň soběstačnosti a nutnost péče. Mentální retardace představuje globální poškození intelektových funkcí s narušeným vývojem celé osobnosti a společenskou nedostatečností od počátku vývoje jedince.“²⁵

Každý člověk s mentální postižením je svébytný subjekt s charakteristickými osobnostními rysy. Přesto se však u většiny z nich projevují (ve větší či menší míře) společné znaky, jejichž individuální modifikace závisí na hloubce a rozsahu mentální retardace, na míře postižení jednotlivých psychických funkcí a na rovnoměrnosti psychického vývoje v rámci mentální retardace.²⁶

Současná psychologie mentální retardace vychází ze stále se rozvíjejícího poznání specifických zvláštností psychiky mentálně retardovaných, které sice více či méně závažně omezují jejich kognitivní procesy, ale nezřídka jim umožní žít bohatým emocionálním životem, poměrně málo se lišícím od života nepostižených jedinců. Psychika mentálně retardovaných v sobě skrývá řadu dosud neodhalených možností v oblasti specifických vloh, kreativity, intuice, empatie apod. Každý mentálně retardovaný jedinec je svébytnou osobností s vlastními lidskými potřebami i problémy a s vlastními vývojovými potencialitami, které je možné a nutné podporovat a rozvíjet.²⁷

2.3 Etiologie mentální retardace

„Příčiny vzniku mentálního postižení jsou velice různorodé, vždy však jde o závažné organické nebo funkční poškození mozku.“²⁸ Následky poškození mozku se označují jako encefalopatie. Příčiny poškození můžeme rozdělit na endogenní (vnitřní) a exogenní (vnější).

---

²⁵ SVOBODA Mojmir, ČEŠKOVÁ Eva, KUČEROVÁ Hana: Psychopatologie a psychiatrie pro psychology a speciální pedagogy, Praha: Portál, 2006, 268.

²⁶ Srov. ŠVARCOVÁ Iva: Mentální retardace, Praha: Portál, 2000, 24.

²⁷ Srov. Tamtéž, 26–27.

²⁸ VÁGNEROVÁ Marie: Psychopatologie pro pomáhající profese, Praha: Portál, 2004, 19.

Endogenní příčiny „jsou zakódovány již v systémech pohlavních buněk, jejichž spojením vzniká nový jedinec, jsou to příčiny genetické. Dědičně podmíněné postižení vzniká na základě poruchy ve struktuře nebo funkci genetického aparátu. Do této kategorie patří genové či chromozomální postižení. Nejznámější z chromozomálních aberací je Downův syndrom, který vzniká v důsledku nadbytečného 21. chromozomu (trizomie) a často bývá doprovázen vyšším věkem matky.“²⁹

Exogenní příčiny, které mohou způsobit mentální retardaci, působí od početí, v průběhu celé gravidity, porodu, poporodního období, v raném dětství i v dospělosti. Vnější faktory mohou, ale nemusí být bezprostřední příčinou poškození mozku. Mohou také hrát činitele, který „spouští“ projevy zakódované patologie dědičnosti nebo modifikují její průběh. O exogenních příčinách můžeme také uvažovat z hlediska jejich časového působení. Z tohoto pohledu rozlišujeme příčiny z hlediska jejich časového působení. Z tohoto pohledu rozlišujeme příčiny *prenatální* (působí od početí do narození), *perinatální* (působí těsně před , během a těsně po porodu) a *postnatální* (působící od narození do věku 2 let).³⁰

Mezi nejčastější příčiny mentální retardace patří:³¹

Následky infekcí a intoxikací:

- prenatální infekce (např. zarděnková embryopatie, kongenitální syfilis)
- postnatální infekce (např. zánět mozku)
- intoxikace (např. toxémie matky, otrava olovem)
- kongenitální toxoplasmóza.

Následky úrazů, nebo fyzikálních vlivů:

- mechanické poškození mozku při porodu (novorozenecká hypoxie)
- postnatální poranění mozku nebo hypoxie

Poruchy výměny látek, růstu, výživy

- např. mozková lipidóza, hypotyreóza – kretenismus, fenylylketonurie, glykogenózy a další.

---

²⁹ FRANIOK Petr: Vzdělávání osob s mentálním postižením, Ostrava: Ostravská Universita, Pedagogická fakulta, 2007, 30.

³⁰ Srov. Tamtéž, 31.

³¹ ŠVARCOVÁ Eva: Mentální retardace, Praha: Portál, 2000, 52.

Makroskopické léze mozku

- (novotvarem, degenerací, postnatální sklerózou)

Nemoci a stavy, způsobené jinými a specifickými prenatálními vlivy

- (např. vrozený hydrocefalus, mikrocefalie, kraniostenóza a další)

Anomálie chromozomů

- (např. Downův syndrom)

Nezralost

- stavy při nezralosti bez uvedení jiných chorobných stavů

Vážné duševní poruchy

Psychosociální deprivace

- stavy se snížením intelektu vlivem nepříznivých sociokulturních podmínek

Jiné a specifické etologie

2.4 Klasifikace mentální retardace

Dle starší kategorizace se podle typu postižení uvádí dělení, které bývá obvykle spojováno s těžšími stupni mentálního postižení:

- **Typ torpidní** (klidný, apatický, pasivní)

Tito lidé se vyznačují výraznou pomalostí pohybů, řeči, netečností, malou aktivitou, pohodlností, sklonem k netečnosti. Tento typ je zapotřebí do činnosti neustále povzbuzovat.

- **Typ eretický** (neklidný, aktivní, verzatilní, agresivní)

Tito lidé jsou nápadní výrazným psychomotorickým neklidem, jedinec neustále pobíhá, mění činnosti, je nesoustředěný, impulzivní, útočný. Nevládá své reakce, proto jeho jednání korigujeme aktivitou.

Pro posuzování a hodnocení mentální retardace z hlediska současné speciálně pedagogické a psychopatologické praxe se nabízí klasifikace ve dvou směrech: horizontálním a vertikálním. Přičemž klasifikace ve směru horizontálním zachycuje typy mentální retardace a klasifikace ve směru vertikálním zachycuje rozdělení jednotlivých stupňů mentální retardace podle mezinárodní klasifikace 10. revize Mezinárodní

klasifikace nemocí – Duševní poruchy a poruchy chování z roku 1992, dále jen (MNK-10).³²

2.4.1 Klasifikace podle typu mentální retardace

- **Oligofrenie**

„Jde o mentální retardaci způsobenou organickým poškozením mozku v období prenatalním, perinatálním a postnatálním.³³ Pojímá se zpravidla jako opoždění duševního vývoje na dědičném a vrozeném podkladě. Pro tento typ jsou charakteristické globálně snížené intelektové schopnosti.“³⁴

- **Demence**

Tento typ mentální retardace vzniká kdykoli po druhém roce věku (dříve nazýváno také jako sekundární intelektové defekty). Jedná se o rozpad nebo postupný úpadek již nabytých intelektových schopností, které se mohou rozpadat i značně nerovnoměrně.

V současné praxi rozeznáváme širokou škálu demencí: demence posttraumatické po těžších úrazech hlavy, demence při nádorových onemocněních mozku, demence epileptické, demence doprovázející pokročilá stádia závislostí na alkoholu nebo jiných tvrdých drogách. Demencí trpí lidé s Alzheimerovou chorobou či Creutzfeldt-Jakobovou chorobou, ve výjimečných případech lidé nemocní schizofrenií.³⁵

- **Pseudooligofrenie – výchovná zanedbanost**

Pseudooligofrenie není způsobena poškozením centrálního nervového systému, ale je zapříčiněna exogenními (vnějšími) faktory, zejména nedostatečně podnětným prostředím, které dítě v útlém dětství obklopuje. Je tedy pochopitelné, že v mnoha případech není tento stav považován za mentální retardaci v pravém slova smyslu. Vždy jde o dlouhodobou výchovnou a sociální zanedbanost, kdy nedochází k rozvoji psychických funkcí do té míry, aby odpovídaly věku postiženého dítěte. Tento typ

---

³² Srov. FRANIOK Petr: Vzdělávání osob s mentálním postižením, Ostrava: Ostravská Universita, Pedagogická fakulta, 2007, 33–34.

³³ Srov. VÁGNEROVÁ Marie: Variabilita a patologie psychického vývoje, Praha: Universita Karlova - Karolinum, 1993, 35.

³⁴ FRANIOK Petr: Vzdělávání osob s mentálním postižením, Ostrava: Ostravská Universita, Pedagogická fakulta, 2007, 34.

³⁵ Srov. Tamtéž.

mentální retardace nemusí být stavem trvalým a neměnným a může mít při dodržení všech speciálně pedagogických zásad a postupů velmi dobrou prognózu.³⁶

2.4.2 Klasifikace mentální retardace podle stupně postižení

Tab. č. 1 - Stupeň mentální retardace podle MKN-10³⁷

V závorce jsou uvedeny staré názvy, které se v dnešní době již nepoužívají, protože získaly v průběhu času pejorativní význam.

Kódová čísla	Slovní označení	Pásmo IQ
F70	lehká mentální retardace (debilita)	50–70
F71	středně těžká mentální retardace (imbecilita)	35–49
F72	těžká mentální retardace (idiocie)	20–34
F73	hluboká mentální retardace (idiocie)	0–19

- F 78 - jiná mentální retardace
- F 79 - nspecifikovaná mentální retardace

2.5 Charakteristika jednotlivých stupňů mentální retardace

• Lehká mentální retardace (F 70)

Zde se hodnota IQ pohybuje přibližně mezi 50 až 69 (což u dospělých odpovídá mentálnímu věku 9-12 let).³⁸ „Lidé s lehkou mentální retardací dovedou i v dospělosti uvažovat v nejlepším případě na úrovni dětí středního věku. Respektují základní pravidla logiky, ale nejsou schopni myslet abstraktně, v jejich verbálním projevu chybí většina abstraktních pojmů. Myšlení i řeč jsou konkrétní. Jejich verbální projev je jednodušší, užívají kratších vět, objevují se zde občasné nepřesnosti sémantického i skytického charakteru. Ani jejich výslovnost nebývá zcela bezchybná. Jsou schopni se učit, zejména

³⁶ Srov. Tamtéž, 34–35.

³⁷ VÁGNEROVÁ Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Portál, Praha, 2008, 301.

³⁸ Srovnej. SVOBODA Mojmir, ČEŠKOVÁ Eva, KUČEROVÁ Hana: *Psychopatologie a psychiatrie pro psychology a speciální pedagogy*, Praha: Portál, 2006, 269–270.

pokud jsou respektovány jejich možnosti. V dospělosti mohou dosáhnout určité samostatnosti, jsou pracovně začlenitelní, potřebují pouze dohled a oporu.“³⁹

- **Středně těžká mentální retardace (F 71)**

Uvažování jedinců se středně těžkou mentální retardací lze přirovnat k myšlení předškolního dítěte, které nerespektuje vždy pravidla logiky. V jejich slovníku chybějí i méně běžné konkrétní pojmy. Verbální projev bývá chudý, agramatický a špatně artikulovaný. Učení je limitováno na mechanické podmiňování, k zafixování čehokoli je třeba četného opakování, s pomocí jsou však i přesto schopni dosáhnout přiměřené komunikace a školní dovednosti. Jsou schopni osvojit si běžné návyky a jednoduché dovednosti, především v oblasti sebeobsluhy. Mohou vykonávat jednoduché pracovní úkony, pokud se nevyžaduje přesnost a rychlost. Potřebují trvalý dohled.⁴⁰

- **Těžká mentální retardace (F72)**

Lidé s těžkou mentální retardací jsou v dospělosti schopni chápat jen základní souvislosti a vztahy, uvažují na úrovni batolete. Omezení je zřejmé i v oblasti řeči, naučí se nanejvýš jen několik špatně artikulovaných slovních výrazů, které navíc používají nepřesně, resp. generalizovaně. Někdy nemluví vůbec. Jejich učení je značně limitováno a vyžaduje dlouhodobé úsilí, i pak zvládnou pouze základní úkony sebeobsluhy a plnění několika pokynů. Často jde o kombinované postižení, mnozí z nich mají postiženu i motoriku, trpí epilepsií apod. Jsou závislí na péči jiných lidí, tzn., že vyžadují trvalou potřebu podpory.⁴¹

- **Hluboká mentální retardace (F73)**

Ve většině případů jde o kombinované postižení. Poznávací schopnosti se téměř nerozvíjejí, lidé s hlubokou mentální retardací jsou maximálně schopni diferencovat známé a neznámé podněty a reagovat na ně libostí či nelibostí. Nevytvoří se ani základy řeči. Jsou komplexně závislí na péči jiných lidí, zejména v oblasti pohybování, komunikace a hygienické péče, obvykle bývají umístováni do ústavu sociální péče.⁴²

---

³⁹ VÁGNEROVÁ Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Portál, Praha, 2008, 301–302.

⁴⁰ Srov. Tamtéž, 302.

⁴¹ Srov. Tamtéž.

⁴² Srov. Tamtéž.

- **Jiná mentální retardace (F78)**

Tato kategorie by měla být použita pouze tehdy, když stanovení stupně intelektové retardace pomocí obvyklých metod je zvláště nesnadné nebo nemožné pro přidružené sensorické nebo somatické poškození, např. u nevidomých, neslyšících, nemluvicích, u jedinců s těžkými poruchami chování, osob s artismem či u těžce tělesně postižených osob.⁴³

- **Nespecifikovaná mentální retardace (F79)**

„V těchto případech je určeno, že jde o mentální retardaci, ale pro nedostatek znaků nelze jedince přesně zařadit do některé z výše uvedených kategorií.“⁴⁴

2.6 Současný pohled na problém mentálního handicapu

„Lidé postižení mentální retardací bývají ve větší míře závislí na společnosti. Jejich soběstačnost lze ale většinou rozvíjet, a to i v dospělosti. Jakákoli zvládnutelná pracovní činnost uchovává jejich kompetence a dává jejich životu náplň.“⁴⁵ „Tradiční model vnímání problému mentální retardace nabízí následující pohled na mentálně postižené:

- V běžné společnosti jsou lidé s mentálním postižením zranitelní vůči využívání a zneužívání jinými lidmi.
- Lidé s mentálním postižením jsou nezodpovědní a promiskuitní.
- Lidé s mentálním postižením jsou postižení z důvodu malformace centrální nervové soustavy, poruchy v biochemické přeměně, z důvodu genetické a chromosomální odchylky atd.
- Lidé s mentálním postižením mají ve schopnosti vzdělávat se běžnými vyučovacími metodami zvláštní deficity.
- Lidé s mentálním postižením potřebují zvláštní péči. V rodině jsou příčinou fyzické a duševní zátěže všech zúčastněných.“⁴⁶

---

⁴³ Srov. ŠVARCOVÁ Eva: Mentální retardace, Praha: Portál, 2000, 30.

⁴⁴ PIPEKOVÁ Jarmila: Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů, Brno: MSD, spol. s r. o., 2006, 64.

⁴⁵ VÁGNEROVÁ Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Portál, Praha, 2008, 315.

⁴⁶ ŠIŠKA Jan: MIMOŘÁDNÁ DOSPĚLOST – Edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti, Praha: Universita Karlova - Karolinum, 2005, 18.

„Pro porovnání změny pohledu na mentálně postižené použijeme nový současný model, který vypadá následovně:

- Lidé s mentálním postižením jsou jedinci s vysoce individuálními potřebami.
- V minulosti trpěli lidé s mentálním postižením segregací a seskupováním ve velkém.
- Lidé s mentálním postižením trpěli ve společnosti bezmocností, nedostatkem autonomie a příležitostí k rozhodování.
- Lidé s mentálním postižením jsou zvláště vulnerabilní ve schopnosti udržet si silné a prospěšné sociální vazby.
- Společnost přijímala lidi s mentálním postižením negativně a negativně hodnotila jejich společenský přínos.“⁴⁷

---

⁴⁷ Tamtéž, 20.

3 OBLASTI PASTORACE

3.1 Základní otázky

„Zodpovíme-li otázku podstaty pastorace, kterou najdeme v oblasti tajemství církve a poslání církve a můžeme-li říci, že pastorace je základní a nejvlastnější činností církve“⁴⁸ můžeme specifikovat či vymezit základní oblasti pastorace, které se týkají mentálně postižených.

Pastorační péče o mentálně postižené je obvykle situována do křesťanské obce, tedy do farnosti, kde se má realizovat většina základních rolí církve. Patří sem zejména: slavení liturgie, vydávání svědectví o Kristu (martyria), konání diakonie (charita), vyučování těch, kdo se pro Krista rozhodli (katechizace), vedení druhých k rozhodnutí pro Krista (evangelizace) a vytváření společenství, tedy překonávání tendencí k rozdělení a rozpadu, spojování lidí a vytváření prostoru života pro ně uvnitř církve (koinonia). Pastorační práce uvnitř církve pak pomáhá k realizaci toho, co je tu vyjmenováno.⁴⁹

Pokud jde o pastorační práci laiků, kteří jsou v případě doprovázení mentálně postižených oporou církve, „můžeme ji vidět v následujících oblastech:

- vlastní rodina, tedy výchova obecná i výchova vlastních dětí k víře;
- katecheze dětí nebo dospělých;
- péče o nemocné (s kombinovaným handicapem), a to jak charitativní práce, tak i pastorační rozhovory a doprovázení nemocných i jejich příbuzných, příp. služba eucharistií nemocným;
- služba Božímu slovu a to jak v liturgii (lektor), tak ve společenstvích;
- liturgická služba slova (vedení bohoslužeb slova);
- diakonie slova;
- vedení pastoračních rozhovorů (od informačních rozhovorů po katechezi);
- doprovázení bližních (mentálně postižených) v jejich životních těžkostech;

---

⁴⁸ AMBROS Pavel: Fundamentální pastorální teologie. Pastorální teologie 1, 2. přepracované vydání, Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2005, 35.

⁴⁹ Srov. OPATRŇY Aleš: Pastorace v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 108.

- svět, v němž je možné také potřebným pomáhat na cestě víry.⁵⁰

3.2 Evangelizace

Evangelizace je základním úkolem církve kdy tato přibližuje lidi ke Kristovu tajemství a uvádí je do něj. Týká se vzbuzení prvního zájmu, vytvoření počátečního vztahu k Pánu, prvního zasažení člověka Boží láskou skrze Krista.⁵¹ Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. *Christifideles laici* nám připomíná: „Evangelijní podobenství nám klade před oči rozsáhlou vinici Páně a velké zástupy mužů a žen, které Pán volá a posílá, aby na ní pracovali. Taková vinice je celý svět (srov. Mt 13,38), který se musí podle Božího plánu přetvořovat pro příchod Božího království a pro jeho neměnné trvání.“⁵²

„Evangelium je určeno všem a ne pouze určitým kruhům, a proto musíme hledat nové cesty, jak jim ho přinášet. Všichni jsou povoláni k tomu, aby přijali Boží království. Ježíš, aby zdůraznil tento aspekt, skláněl se obzvláště k těm, kteří byli na okraji společnosti. Při hlásání radostné zvěsti jim dával přednost. Na začátku své činnosti oznamuje, že je poslán přinést dobrou zvěst chudým.⁵³ Církev proto v této činnosti nezapomíná na nemocné, opuštěné a na všechny, kteří se nějakým způsobem nacházejí v nouzi.“⁵⁴

Je tedy nemyslitelné, abychom z jakéhokoliv důvodu opomenuli nebo snad jen zanedbali úsilí zprostředkovat radostnou zvěst o Kristu té či oné skupině nebo jednotlivci. Zodpovědnost za tento Kristem svěřený úkol nás přivádí i mezi mentálně postižené spoluobčany. Někdy přicházíme do jejich rodiny, častěji však do některého ze speciálních zařízení, kde mentálně postižení žijí. Patří sem široká škála těchto zařízení např. ÚSP, různé příspěvkové a neziskové organizace, chráněné bydlení, denní stacionáře, hospice.

Téměř vždy platí, že takové zařízení je součástí místní církve – farnosti. Je však otázkou, do jaké míry je skutečnou součástí místního církevního společenství nebo jen

---

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Srov. NOVÁKOVÁ Consilie: Katechetika. Olomouc: CMF fakulta UP, 1997, 87.

⁵² JAN PAVEL II.: Posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*, 2. vydání, Praha: Zvon, 1996, odst. 1.

⁵³ Srov. Lk 4,18.

⁵⁴ PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR: Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, odst. 334.

místně příslušnou skutečností o které se jen zřídka hovoří. A tak zprostředkování zjevení a spoluvytváření prvního vědomí Krista vyvstává jako jeden z prvních úkolů církve, která v případě mentálně handicapovaných probíhá ruku v ruce s jejich následnou integrací do místního křesťanského společenství.

Tento úkol vyžaduje účast všech, kdo se podílejí na životě farnosti, respektive na pastorační činnosti. Tzv. apoštolát laiků je v této oblasti nevyhnutnou skutečností, bez které by jen ztěž, mohl být naplňován „cíl veškerého snažení církve – spása člověka.“⁵⁵

Jedním z nejdůležitějších cílů této obnovené intenzivnější pastorační činnosti, vyžadující koordinovanou součinnost všech členů obce, je nevidět v mentálně postiženém prostě jen objekt lásky a služby církve, ale aktivní a odpovědný subjekt díla evangelizace a spásy.⁵⁶

3.3 Liturgie a svátostná pastorec

„Liturgie je zdroj a vrchol života církve a jako taková je jedním z jejích základních projevů. Nelze ji však vidět bez souvislosti s dalšími dvěma podstatnými projevy, kterými jsou svědectví či zvěstování evangelia (martyria) a život z víry, který se projevuje láskou a službou (diakonia). Hlásání víry směřuje k liturgii jako ke svému vrcholu, život víry a služba lásky v ní nacházejí nevyčerpatelný zdroj posily,⁵⁷ to znamená, že její obsah nemůže být zdaleka redukován na pouhý život ze svátostí, i když „je nepopíratelné, že právě v katolické církvi hrají svátosti velkou a z jistého hlediska ústřední roli.“⁵⁸

„Svátostná ekonomie,“ tak jak ji nazývá Katechismus katolické církve je tedy oblastí pastoračního působení, jehož pole působnosti je daleko širší a které má na „zřeteli především potřebu všestranného doprovázení člověka v obtížných situacích a to v jeho životě víry i v ostatních spirituálních a sociálních potřebách.“⁵⁹

---

⁵⁵ DOLISTA Josef: Misijní úsilí církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 33.

⁵⁶ Srov. JAN PAVEL II.: Posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*, 2. vydání, Praha: Zvon, 1996, odst. 54.

⁵⁷ PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR: Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, odst. 96.

⁵⁸ OPATRŇY Aleš: Pastorační péče v méně obvyklých situacích, 4. mírně upravené a přepracované vydání, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2005, 11.

⁵⁹ Tamtéž.

Úkoly a cíle ke kterým svátostné pastorační působení církve směřuje nejsou v případě účasti osob s mentálním handicapem nikterak odlišné od těch běžných. Je třeba mít na paměti především rozvoj a prohlubování víry, která je prvním základním předpokladem života ze svátostí.⁶⁰ Dostatečný prostor by měl být věnován neustávající formaci a výchově k životu z víry a ve víře, které vybízí k úctě a aktivní účasti na slavení církve.

Svátostné pastorační působení má přispívat také k tomu, aby okamžik slavení liturgie byl ze strany mentálně postiženého chápán a vnímán jako akt skutečného setkání či dialogu s Bohem na úrovni církevního společenství. Proto „je třeba podporovat liturgické slavení pro specifické skupiny „mentálně handicapovaní“, které nenarušuje jednotu farnosti a je vždy zaměřeno na slavení celé obce, ale zároveň legitimně umožňuje hlubší přiblížení liturgických forem konkrétní situaci účastníků.“⁶¹

3.4 Oblast charitativního působení církve

Má-li být pastorační snahou, tedy péčí o celého člověka je třeba zmínit diakonický rozměr pastorační snahy, který je ztělesněním podstaty původního poslání a úkolu církve jako takové.

Pomáhající diakonie je místem, kde je realizována konkrétní pomoc směřující ke všem lidem, kteří jsou nějakým způsobem postiženi utrpením a bolestí, a potřebují konkrétní pomoc ke zvládnutí své obtížné situace. Patří sem tedy zejména osoby mentálně či tělesně handicapované, nemocní, chudí a hladovějící, uprchlíci, nezaměstnaní, staří, osamělí. Všichni tito bývají totiž velmi často ač je to k nepochopení znevýhodňováni či marginalizováni a to výhradně na základě existence jejich situace, utrpení či odlišnosti.

Je tedy pochopitelné, že i život mentálně postižených patří do zorného pole diakonického působení, a to ve všech jeho rozměrech.

„Láska (caritas/diakonia) k bližnímu zakořeněná v lásce k Bohu je především úkolem pro jednotlivého věřícího, ale je také úlohou pro celou církevní komunitu. Diakonie je základním postoj a způsob jednání každého Kristova učedníka. Diakonická složka života církve je spolu s hlásáním evangelia a udělováním svátostí podstatnou a

---

⁶⁰ Srov. GIGLIONI Paulo: Svátosti Krista a církve, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, 20.

⁶¹ PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR: Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, odst. 122.

neoddělitelnou součástí jejího poslání jak vůči potřebným členům církve, tak vůči okolnímu světu. Je „pátým evangeliem“, které zvěstuje milosrdenství a lásku Boží, která se zjevila v Ježíši Kristu a konkrétně se vtěluje a uskutečňuje v církvi a skrze její působení slouží dnes a tady.“⁶²

To znamená, že tato oblast pastoračního působení církve směřuje k trpícímu člověku, který je její cestou, a to zejména „protože je především cestou Krista dobrého Samaritána, který se „nevyhnul,“ nýbrž „byl pohnut soucitem, přistoupil k němu... ošetřil jeho rány... a staral se o něj (Lk 10, 32–34).“⁶³

Uskutečňování diakonie zahrnuje velmi široké pole působnosti a proto předpokládá aktivní zapojení a spoluúčast všech členů církve, tedy duchovních, laiků, odborníků – profesionálů, ale i dobrovolníků.

3.5 Doprovázení všech, kdo jsou situací zasaženi

Doprovázení je velmi důležitým pastoračním úkolem, jehož hodnota spočívá v poskytování přiměřené pomoci, která spočívá ve vztahu s trpícím a v podpoře jeho vztahů nejen s druhými lidmi, ale podle situace a možností i s Bohem. V našem případě tj. v situacích kdy do rodiny přichází fakt existence mentálního postižení u dítěte nebo dospělého člena rodiny, se objektem pastoračního působení – doprovázení dříve nebo později stává v podstatě celá rodina, respektive všichni, kdo s mentálně postiženým žijí ve společné domácnosti, nebo kdo jsou vzniklou situací hluboce zasaženi.

Hlavním úkolem církevního společenství je nabídnutí pomoci, která je zaměřena především na zvládnutí a přijetí nové situace, kterou nelze nikterak obejít či vymazat ze života. Doprovázení zde znamená zejména podporu a vytvoření společenství, kde mohou být bez ostychu či studu prodiskutovány otázky související se vzniklou situací. Doprovázení může být cestou k přijetí postiženého dítěte a obnovení sebedůvěry a nového pohledu na život.

---

⁶² PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR: Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, odst. 218.

⁶³ JAN PAVEL II.: Posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*, 2. vydání, Praha: Zvon, 1996, odst. 53.

Doprovázení je prostorem a příležitostí pro věřící – laiky, kteří ve spojení svých odborných znalostí a lásky mohou být trpělivými doprovázejícími, kteří dokáží dát mentálně postiženým i jejich rodinám novou naději.

4 MOŽNOSTI PASTORACE

4.1 Možnosti pastorační

Každé dítě si na svět přináší náboženskou vložku, která vyplývá z lidské přirozenosti a záhy ji lze v dítěti probouzet a rozvíjet. Možnost prožívání víry je všem lidem společná, tedy i dětem s mentálním postižením. V duchovním ohledu se podstatně liší od dětí téhož věku bez postižení, netvoří však nijak zvláštní lidský typ. „Církev si je tak vědoma své povinnosti, hlásat spásu všem lidem a ví, že evangelijní poselství není vyhrazeno jen malé skupině zasvěcenců, privilegovaných, či vyvolených osob, nýbrž je určeno všem“⁶⁴ bez rozdílu.

Pastorační rozhovor

Rozhovor ať už pastorační či informativní je nezastupitelnou metodou v pastorační praxi.⁶⁵ „Je příležitostí a ztělesněním osobního kontaktu s klientem“⁶⁶ – pastorovaným. V případě mentálně postižených však nutně předpokládá alespoň částečnou znalost zásad komunikace s osobami se ztíženou komunikací. Striktně to platí v případě pastorujících, kterým je přímo svěřena péče o mentálně postižené osoby. V jiných případech, kdy jsou velmi často ze strany mentálně postižených oslovováni ostatní, musí tito vystačit s patřičnou dávkou citu, otevřenosti, trpělivosti a hlavně ochoty naslouchat.

Pro dobro věci je bezpodmínečně nutné, abychom znali zásady vedení pastoračního rozhovoru, včetně cílů, kterých má být dosaženo. Pastorující by měl vést v patrnosti, čeho se má v takovém rozhovoru vyvarovat a na konec tohoto výčtu stojí naléhavá potřeba patřičného úsilí, které má pastorující vyvinout při pečlivé přípravě strategie vedení rozhovoru.

Celkem srozumitelnou a výstižnou definici ozřejmující pohled na pastorační rozhovor nabízí slova Aleše Opatrného: „Je to rozhovor, který vychází ze situace, přání a

---

⁶⁴ PAVEL VI: Evangelii Nuntiandi, Praha: Zvon, 1990, odst. 57.

⁶⁵ Srov. OPATRŇÝ Aleš: Pastore v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 108.

⁶⁶ KOPŘIVA Karel: Lidský vztah jako součást profese, Praha: Portál, 2006, 109.

potřeb toho, komu je poskytována pastorační péče a který realizuje to, co je řečeno ve výměru pastorační péče. Prvním a zásadním cílem pastoračního rozhovoru není ani vyřešení problému, ani poučení klienta, ale snaha dát člověku najevo, že od této chvíle nezůstává se svým problémem osamocen, protože v pastorujícím našel spojence. Cílem, kterého musí být ovšem vždy dosaženo je, aby klient našel jako nejdůležitějšího spojence ve své situaci Boha – čímž ovšem není vyloučena ani pomoc ani sounáležitost na lidské úrovni.⁶⁷

Mše svatá

„Liturgie je vrchol, k němuž směřuje činnost církve, a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá její síla.“⁶⁸ „Matka církev si proto velmi přeje, aby byli všichni věřící vedeni k plné, svědomité a aktivní účasti na liturgických úkonech, jak ji vyžaduje sama povaha liturgie. K takové účasti je křesťanský lid jako „vyvolený rod, královské kněžstvo, národ svatý, lid patřící Bohu jako vlastnictví“ (1 Petr 2,9; srov. 2,4–5) mocí křtu oprávněn i zavázán.“⁶⁹

Účast na Mši svaté zejména ta plná a aktivní,⁷⁰ nabízí mentálně postiženým pocit jejich vlastní hodnoty ve společenství a radost z jejich přijetí. Je rovněž velkým zážitkem a skutečnou, tedy hmatatelnou součástí života víry, kdy je znovu, opakovaně prožíván život Ježíše a celá ekonomie spásy.⁷¹

Slavení Mše svaté je i pro mentálně postižené důležitým okamžikem a neoddelitelnou součástí jejich života, pakliže jsou praktikujícími křesťany. Je třeba si ale připomenout, že i tento slavnostní okamžik bývá někdy v případě mentálně postižených spojen s určitými obtížemi. Ty pramení z jejich specifických poruch různých složek psychiky a intelektu. Symptomy, které přítomnost mentálního handicapu doprovázejí, mohou být a velmi často jsou vnímány jako rušivý element. Někdy se rovněž stává, že přítomnost mentálně postižených v místním kostele je negativně vnímána ze strany místního farního společenství, zejména tam, kde tomu tak doposud nebylo. Problémem

---

⁶⁷ OPATRŇY Aleš: Pastorační péče v méně obvyklých situacích, 4. mírně upravené a přepracované vydání, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2005, 20.

⁶⁸ DRUHÝ Vatikánský koncil: Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*, (ze dne 4. prosince 1963), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, odst.10.

⁶⁹ Tamtéž, odst. 14.

⁷⁰ Srov. Tamtéž.

⁷¹ Srov. ŽIŽKA Karel: Pastorační péče lidí mentálně postižených, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2002, 24.

zůstává rovněž padesát minut trvající doba obřadu, která je pro mentálně postižené dítě či dospělého nekonečně trvajícím prostorem, zvláště v případech kdy je vnímána jako záležitost nudná a pasivní, kdy se nic neděje.

Pastorující může těmto situacím z větší části předejít. Nabízí se hned několik možností. První důležitou a jistě účinnou může být osobní příklad přijetí mentálně postižených ve společenství. Otevřenost, vřelost a opravdovost přijetí ze strany kněze může být velkým příkladem pro farníky, kteří si možná jen neví rady s tím, jak se mají k mentálně postiženým chovat a co mohou od setkání s nimi očekávat.

Co se týče samotných mentálně postižených, ty lze na účast a průběh slavení Mše svaté určitým způsobem připravit. „Je však velmi dobré začít postupně, krok za krokem, předem vše názorně ukázat a vysvětlit. Některé stěžejní okamžiky je možné si nacvičit. Zpočátku je vhodná účast na dětské mši, kde schopnější mohou dostat i drobné úkoly nebo i ministrovat.“⁷² Cílem pastoračního působení v tomto případě je zejména dosažení přiměřené aktivity a zapojení mentálně postižených tak, aby se tito mohli s užitekem a v plnosti účastnit slavení Mše svaté.

I tato možnost pastorační ač nevyhnutná je záležitostí dlouhodobou, která ale přináší viditelné a uchopitelné výsledky, které obohacují život mentálně postižených.

Modlitba

„Modlitba je místem setkání a dialogu s Bohem⁷³ a je-li pochopena jako možnost obrácení se k Bohu a jako možnost odpovídat na oslovení Písmem, tak na oslovení životními událostmi, nikoli jen jako monologická povinnost, kterou je třeba denně plnit, stává se prostředkem trvalého dialogu člověka s Bohem. Je tedy jedním z důležitých prostředků života víry a života z víry, je prostředkem v zásadě nezbytným.“⁷⁴ Zařazení modlitby jako pastorační metody do života rodiny s mentálně postiženým dítětem nebo do malého společenství společně žijících mentálně handicapovaných dospělých je velmi

---

⁷² ŽIŽKA Karel: Pastorační práce lidí mentálně postižených, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2002, 24.

⁷³ Srov. SC, odst. 12.

⁷⁴ OPATRŇY Aleš: Pastorační práce v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 32.

vhodné a žádoucí. Modlitba vnitřně působící, přetváří totiž společenství i jednotlivce ve služebníka Božího slova.

Modlitba i velmi jednoduchá je velkým pramenem milostí v životě každého z nás, tedy i v životě člověka s mentálním postižením. Rozhovorem a přiblížením se k Bohu, přímo nebo prostřednictvím svatých. Modlitba je konkrétní akcí, kterou může člověk udělat a prožít, kterou pomáhá těm, které má rád. Začneme tedy od jednoduché, výmluvné k složitější. Vždy za blízké, konkrétní lidi a události, které se člověka přímo dotýkají. Každodenní, i kratičká stane se brzy pravidelnou nenahraditelnou součástí života. Modlitba se stává rovněž okamžikem růstu ve svatosti a společenství. Je oporou v těžkých chvílích a ve společenství dává pocítit sounáležitost.

Účastníme-li se modlitby ve společenství mentálně handicapovaných a máme-li tak možnost poslouchat a pozorovat jak přirozeně a upřímně se modlí, možná si více uvědomujeme, jak hluboký a skutečný je jejich vztah k Bohu. „Jejich způsob modlitby může být někdy neobvyklý, ale tato modlitba je opravdová a živoucí. Pro mnohé z nás představuje naše náboženství a náš život dvě oddělené oblasti. U lidí s mentálním postižením je tomu tak zřídka. Bůh a modlitba (rozhovor s Ním) se jim stává přirozenou součástí každodenního života.“⁷⁵ Tito lidé možná nedokáží komunikovat nebo se vyjadřovat obvyklým způsobem, jejich schopnost odpovídat slovně je velmi omezená, ale jejich upřímnost a radost z víry jsou nepochybné.

Návštěva významného, poutního, sakrálního místa

V rámci doprovázení a pastoračního působení v případě mentálně handicapovaných může být vhodné a prospěšné navštívit některé významné poutní místo v okolí. Tato možnost může velmi pozitivním způsobem obohatit život každého zúčastněného a může být mimořádným zážitkem i pro člověka, jehož pohled na svět zůstal pohledem dítěte.⁷⁶

Může být rovněž příjemným obohacením života z víry kdy nevšední zážitky např. modlitby početnějšího společenství a účast na liturgickém shromáždění, spojené s oslavami

---

⁷⁵ BROOKE Bob: Živoucí modlitba, in: Prohlubování víry naší spirituality víra a světlo, Brno: 2000, Dostupné na: <http://viraasvetlo.evangelnet.cz/keStazeni/soubory/SPIRIT.DOC> (16. 2. 2009), 11.

⁷⁶ Srov. ŽIŽKA Karel: Pastorace lidí mentálně postižených, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2002, 25.

světců zůstávají hluboko zakořeněny ve vědomí každého zúčastněného. Pro mentálně postižené, žijící společně v komunitách, různých zařízeních, mohou být smysluplným prostorem vyplnění času, tedy změnou v jejich mnohdy stereotypním způsobu života. Ze zkušenosti víme, že zážitky, které mentálně postižení získají v rámci absolvování zájezdu s náboženskou tematikou či poutě, zůstávají hluboce zakořeněny v jejich vědomí. Výrazně podporují život z víry a obohacují novou nevšední náboženskou zkušeností.

Četba a dramatizace

Četba zaujímá pevné místo v rámci pastoračního působení. Hraje důležitou roli právě v případě pastorační péče o mentálně postižené, a to zejména u klientů s těžším stupněm postižení, se značně omezenou schopností reprodukce textu. Jsou v tomto směru nesoběstační a potřebují spoluúčasť – konkrétní pomoc. Mohou jim být tak prostředkovány nové informace a literární zážitky, které mohou mít různorodou podobu. Obsahy knih, však musí být postiženým podány přijatelným a srozumitelným způsobem, který respektuje jejich individuální potřeby.

Jako velmi účinnou se jeví možnost určité kombinace četby s dramatizací – tedy hrou, která tak oživuje mnohdy neuchopitelný obsah. Dává mu smysl a zve posluchače k možnosti přímého prožitku stěžejní události, která má zůstat zakořeněna v srdci a vědomí klientů co možná nejdéle. Může pozitivně působit na jejich chování a na změnu jejich postojů. Je zaměřena především na „pozitivní emoční stimulaci, radostné prožívání, uvolnění, posílení kreativity, zlepšení kognitivních funkcí, rozvíjení pohybových dovedností a znalostí, odpovídající porozumění sobě i jiným, schopnost orientace v sociálních situacích a sociální citlivost, zvyšování komunikativní a asertivní schopnosti a nácvik vhodných modelů chování.“⁷⁷

Například „hraní příběhů z Evangelia může být velmi důležité, ale je nezbytné vysvětlit jejich skutečný duchovní význam a zdůraznit, že to děláme kvůli Ježíši.“⁷⁸ Podstatou hraných příběhů má zůstat záměr oživovat Boží slovo a uvádět do vztahu s Ježíšem.

---

⁷⁷ MÜLLER Oldřich: *Dramika (nejen) pro speciální pedagogy*, Olomouc: Palackého Univerzita, 2001, 30.

⁷⁸ GAUDILLIÉRE Marcel: *Růst ve svatosti*, in: *Prohlubování spirituality v hnutí víra a světlo*, Dostupné na: <http://viraasvetlo.evangelnet.cz/keStazeni/soubory/SPIRIT.DOC> (16. 2. 2009), 10.

„Využíváme dosti pašijového vyprávění, abychom uvedli ty, o které máme svědomitě pečovat do vztahu s Ježíšem? Je příliš snadné říct: „nesmíš je rozrušit!“, ale je to cesta k tomu, abychom je učili lépe a jim přijatelným způsobem porozumět, jak moc nás Bůh miluje, jak moc Ježíš miluje své bratry a dobrého lotra. Pašije jsou další možností, jak ukázat vztah mezi Ježíšem a Otcem a také to, že Ježíš tím vším prošel, aby nás přivedl k Otci.“⁷⁹

Při přípravě, zejména při volbě témat a rolí je však nutné, abychom dbali zvýšené opatrnosti, zvláště v případě klientů s přidruženými tzv. kombinovanými postiženími, které mohou mít často povahu diagnózy závažné duševní poruchy, a kteří tak nemusejí vždy dobře reagovat na zvýšenou emocionální aktivitu v důsledku náboženského prožitku. Možnosti a hranice jak společenství tak jednotlivců je dobré a rozumné dopředu zkontrolovat s kompetentním odborníkem působícím v zařízení či farnosti. Výhodou, která věc urychlí je jeho místní a osobní znalost převážné většiny klientů. Případná volba vhodných témat by měla tedy probíhat tak, aby osoby zúčastněné spíše neutrpěli a bylo tak naplněno motto pomáhající profese: „mít na paměti vždy dobro a prospěch klienta.“

Hudba a zpěv

Zpěv zaujímá důležité místo v životě mentálně postiženého člověka. Bývá spontánním vyjádřením pocitů, nálady, smutku či radosti. Může být rovněž modlitbou a prostorem, kde tak jako starozákonní žalmista prosíme, děkujeme, vzdáváme chválu.

„Hudba a její rezonující rytmus, kdo by neznal tu sílu, kterou dovede strhnout, zvláště vypovídá-li, byť kratičký příběh a dává-li určitou nabídku.“⁸⁰

Vliv hudby na jedince s mentálním postižením je nesporný. Výchovná síla umění, zvláště hudby, působí na všechny. Hudba se stává nevyčerpatelnou zásobnicí radosti, slouží jako povzbuzující stimul života a může být rovněž nasazena jako stimulant aktivity, uklidnění, k odstranění či zmírnění agrese, k odstranění napětí.⁸¹

---

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ ŽIŽKA Karel: Pastorec lidí mentálně postižených, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2002, 25.

⁸¹ Srov. FRANIOK Petr: Vzdělávání osob s mentálním postižením, Ostrava: Ostravská Universita, Pedagogická fakulta, 2007, 101–109.

Je rovněž okamžikem sounáležitosti společenství, které společně pozvedá svůj hlas k Otci při slavení liturgie. Písně a melodie užívané při příležitosti slavení svátků v rámci liturgického roku, mohou velmi značně přispět k lepšímu zapamatování stěžejních událostí, podstatných pro spásu člověka. Jejich zařazení do života z víry je vždy přínosem, tedy vhodné a žádoucí.

4.2 Možnosti metodické

„Didaktické metody (metody výuky) můžeme charakterizovat jako způsoby interpretace, předávání fixace a zkoumání kvality osvojení vědomostí i dovedností (poznatků) ve vzdělávacím procesu.“⁸²

Výběr vhodných metod, které můžeme v případě mentálně postižených vzít v úvahu závisí především na osobních dispozicích a zvláštnostech žáka, na struktuře vzdělávacího procesu, na obsahu učiva, na zkušenostech učitele a na možnostech využití pomůcek.⁸³

Didaktice, i když nutně specializované náleží významné místo i ve vzdělávání žáků s mentálním postižením, musíme však počítat s tím, že se budeme v rámci výchovně-vzdělávacího procesu setkávat s velikou šíří nejrůznějších osobnostních zvláštností a problémů, k jejichž řešení budeme potřebovat široké vědomostní zázemí než jednoduše použitelný recept. Náboženská didaktika zdůrazňuje, potřebu dát lidem s postižením do života pevnou znalost základních pravd víry.⁸⁴

„Ve výchově mentálně postiženého dítěte se musíme přizpůsobit zejména jeho tempu ve hře, učení i v práci, je třeba se vyhnout spěchu a přetěžování. Je nevyhnutelné postupovat v malých krocích a od lehkého k těžšímu. Požadavky je třeba zvyšovat (stupňovat). Průběžné vnímání a podchycení všemi smysly v praktické činnosti tvoří základní linii při výchově dítěte s mentálním postižením. Je třeba rozhodujícím způsobem

---

⁸² MYNÁŘOVÁ Lucie: Příprava na přijetí eucharistie. Pedagogické prvky v katechezi lidí s mentálním postižením, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2005, 26.

⁸³ Srov. Tamtéž.

⁸⁴ Srov. ŽIŽKA Karel: Pastorece lidí mentálně postižených, (diplomová práce obhájená na KTF UK), Praha, 2002, 26.

podporovat výchovnou práci blízkou zážitkům, zdůrazňující zájem a obsahující přiměřené střídání činností a ochranu.“⁸⁵

Didaktické metody dělíme podle fáze vyučovacího procesu, ve kterém jsou využívány a zároveň podle funkce, kterou plní, na:⁸⁶

- metody motivační
- metody expoziční
- metody fixační
- metody klasifikační

Motivační metody

„Motivační metody plní aktivizující funkci, pomáhají navodit zájem, upoutat pozornost záměrnou pozornost, zklidnit a soustředit děti.“⁸⁷ Jejich prostřednictvím se učitel snaží vzbudit zájem žáků o učení a vede žáky k tomu, aby si uvědomili jeho závažnost a smysl, vtahuje žáka do vyučovacího procesu.

„Pro mentálně postižené žáky hraje větší roli motivace zaměřená emotivně a názorně než racionálně.“⁸⁸

Expoziční metody

„Cílem expozičních metod je zajistit předání obsahu učiva žákovi učitelem. Podle způsobu podání je můžeme rozdělit na metody přímé (slovní) a metody zprostředkované (názorné).“⁸⁹

Metody slovní spočívají v tom, že jejich prostřednictvím učitel sděluje fakta, které sám zná. Zde je třeba se, ale vyhnout monotónnímu verbálnímu projevu, který děti s mentálním postižením zpravidla nudí, tzn. že dochází ke snížení jejich pozornosti. Je

---

⁸⁵ FRANIOK Petr: Vzdělávání osob s mentálním postižením, Ostrava: Ostravská Universita, Pedagogická fakulta, 2007, 111.

⁸⁶ Srov. CENDRYCHOVÁ Věra, RAUDENSKÝ Jaroslav: Kapitoly z obecné didaktiky pro učitele střední školy, Ústí nad Labem: Universita J. E. Purkyně, Pedagogická fakulta, 1993, 54–58.

⁸⁷ MYNÁŘOVÁ Lucie: Příprava na přijetí eucharistie. Pedagogické prvky v katechezi lidí s mentálním postižením, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2005, 26.

⁸⁸ Tamtéž, 27.

⁸⁹ Tamtéž.

proto vhodné výklad doplnit názornými metodami, neboť „slovní metody jsou samy o sobě z důvodu přílišného verbalizmu pro mentálně retardovanou populaci neúnosné.“⁹⁰

„Naopak metody zprostředkující poznatky přes názor jsou pro mentálně postižené zvláště přijatelné. Jedná se především o metodu pozorování, dramatické metody, pracovní metody, hra jako vyučovací metoda apod.“⁹¹

Fixační metody

Fixační metody mají na paměti především skutečnost, že smyslem vyučování není jen pochopení učiva, ale i jeho zapamatování, vybavování a užívání v praxi. Jde v podstatě o metody opakování a cvičení.

„Mezi fixační metody řadíme metodu otázek a odpovědí, metodu pětiminutovek, metodu písemné práce, metodu domácích úkolů a další.“⁹²

Klasifikační metody

Při hodnocení mentálně postižených nám jde především o to, působit na ně pozitivně a hodnocením je motivovat k další práci. Proto by měly převládat pozitivní formy hodnocení spočívající ve vyzdvižení sebemenšího úspěchu. Takové hodnocení, které spěje k motivaci žáka může mít podobu úsměvu, pohlazení, pochvaly či odměny.⁹³

Klasifikační metody jsou nezbytnou součástí vyučovacího procesu a všude tam, kde chybí, dochází ke zhoršení učebního výkonu žáka. V rámci klasifikačních metod využíváme klasifikace žáků pomocí klasifikační stupnice, která hodnotí výsledky kvantitativně, a k posouzení kvalitativního hlediska využíváme slovního hodnocení, které má charakter komplexního hodnocení žáka.

4.3 Možnosti rodiny a společnosti

„Rodina zůstává nejpřirozenějším prostředím pro život a výchovu dítěte s mentálním postižením. Žádné jiné prostředí mu nemůže poskytnout stejný pocit bezpečí,

---

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Srov. Tamtéž.

jistoty, emocionální stability ani stejné množství podnětů pro jeho další rozvoj. Optimistický přístup k možnostem rozvoje dítěte s mentálním postižením vede k důraznějšímu akceptování funkce rodiny pro jeho život a vývoj. Včasná podpora a odborná péče lékařů, psychologů a speciálních pedagogů je důležitá pro zjištění vývojových možností, hloubky a povahy postižení dítěte. Odborná pomoc je cíleně zaměřená i na rodiče a sourozence dítěte s postižením.⁹⁴

S pohledu církve je rodina „primární církví“, společenstvím milosti a modlitby, školou lidských ctností a křesťanské lásky, tedy místem, kde je realizován život z víry a kde dítě získává svoji první náboženskou zkušenost.⁹⁵ Je tedy pochopitelné, že místní farní společenství cítí spoluodpovědnost za osud každé rodiny. Rodina se pro svoji těžkou situaci, v které se nachází stává objektem pastoračního působení církve. Řešení situace rodiny s postiženým dítětem může spočívat v konkrétní pomoci a hledání cest, jak začlenit člověka s mentálním postižením i jeho rodinu do společnosti. Tento proces probíhá ve dvou neoddelitelných rovinách; První směřuje k dosažení co nejvyššího možného stupně socializace jedince s mentálním handicapem a druhý řeší otázku jak připravit společnost k jeho přijetí.⁹⁶

Je naším společným zájmem, aby rodina s mentálně postiženým členem byla skutečnou součástí lidského společenství, společnosti i církve. Mají-li se dary mentálně postižených uplatnit a rozvinout, je třeba jim k tomu dát příležitost. Prvním vítězstvím v takové situaci může být schopnost rodičů začít pohlížet na své dítě s láskou a něhou, nehledět v první řadě na to, co mu chybí, čím je zraněné. Podobně můžeme charakterizovat cíl pastoračního působení místního farního společenství, které musí být v duchu Evangelia formováno a přetvářeno tak, aby bylo společenstvím otevřeným, schopným opravdového přijetí mentálně postiženého i jeho rodiny, pokud tomu tak již není.⁹⁷

Pokud jsou lidé postižení společně se svými rodiči již součástí farnosti, potřebují pomoc a podporu své farnosti tím spíše. Jako součást společenství jsou totiž povoláni

---

⁹⁴ BARTOŇOVÁ Miroslava: Edukace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Zaměření na edukaci žáků se specifickými poruchami učení, Brno: MSD s.r.o., 2005, 209.

⁹⁵ Srov. KKC, odst. 1666.

⁹⁶ Srov. ŽIŽKA Karel: Pastorace lidí mentálně postižených, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2002, 32.

⁹⁷ Srov. CIC, kán. 211.

k růstu ve svatosti, který je realizován ve vzájemné odpovědnosti, ve společenství se svým biskupem či jinými církevními představiteli.

Církevní společenství je povoláno, aby mentálně postiženým i jejich rodinám pomohlo nalézt především naději v lepší život. Stojí rovněž po boku křesťanských rodičů, kteří přijali za své závazek, zprostředkovat jako první svým dětem obraz víry a naděje pramenící ze Zjevení.⁹⁸

Jako další možnost ze strany místní církve se nabízí konkrétní pomoc diakonicko-charitativního charakteru jako např. vytvoření malého společenství, kde mohou postižené děti trávit svůj volný čas pod dohledem dospělých, vytváření různých volnočasových aktivit, s cílem nabídnout tak rodičům prostor k odpočinku, popřípadě ke společnému či soukromému rozhovoru.

Hranice skutečného přijetí a sociální integrace mentálně postiženého nejsou striktně nastaveny a není také zdaleka pravdou, že zásadní a rozhodující úlohu v tomto procesu hrají schopnosti mentálně postižených. Velkým problémem zůstávají i nadále a to přes značné pokroky předsudky, nepochopení a nepřijetí ze strany intaktní společnosti, která je apriory považuje za méně schopné a někdy i za méně cenné.⁹⁹

Východiskem ke zlepšení situace a změně přístupu k mentálně postiženým může být křesťanský model, vycházející ze zásad sociální nauky církve, který staví na principech subsidiarity, sociální spravedlnosti, obecného blaha a zvláště pak solidarity, která má mezi společenskými a náboženskými hodnotami výsadní postavení. Tyto principy představují skutečné hodnoty, které jsou již v tradici vnímány rovněž jako křesťanské ctnosti.¹⁰⁰

Zde jsou z mnoha úhlů skloňovány pojmy vztahující se k přijetí a vzájemnému respektování, lidské důstojnosti, práva na život a náboženských svobod, bez rozdílu. Je zde zakotven rovněž pohled na člověka, jako na Božího obraz, který již od narození pocítuje potřebu začlenění do společnosti. Jeho život je tedy z přirozenosti uskutečňován v rámci vzájemných vztahů ve společenství.

„Nazval li koncil domácí církvi, povýšil její význam, respektive vyjádřil rostoucí uvědomování si jejího významu pro život obecné církve. Je velmi naléhavé hledat

---

⁹⁸ Srov. CIC, kán. 226 § 2., 774 § 2.

⁹⁹ Srov. SLOWÍK Josef: Speciální pedagogika, Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, 119.

¹⁰⁰ Srov. KKC, odst. 1877–1948.

konkretizaci této výzvy i v našich poměrech.“¹⁰¹ Je tedy věcí a odpovědností každého, kdo se na vytváření společenství podílí, aby svými dary a spoluúčastí přispěl ke změně k lepšímu.

4.4. Svátosti v souvislosti s hloubkou mentální retardace

Problematika mentálně postižených a přijímání svátostí je poměrně složitou záležitostí, zvláště u starších dětí a dospělých. Především neexistují žádné obecné podmínky, za kterých mentálně postižení smí nebo nesmí svátosti přijímat. Vždy záleží na konkrétním případě.

Ze zkušenosti víme, že mentálně handicapovaní mají stejná přání, touhy a sny jako my. Je obdivuhodné s jakou vřelostí a nadšením přijímají možnost – stát se opravdovými Ježíšovými učedníky a ukazovat Boží lásku, která hoří v jejich srdcích. Chceme-li, jim v tom být upřímně nápomocni, vyvstává pro nás další oblast pastoračního působení, jejímž úkolem je vytvořit přijatelné podmínky mentálně postiženým spoluobčanům k tomu, aby se mohli stát právoplatnými křesťany a mohli se tak účastnit plného života církve. Život ze svátostí je totiž největší výsadou Kristových učedníků. Jejich přijímání a příprava je však spojena s různými otázkami, na které není vždy jednoduché nalézt jednoznačnou odpověď.¹⁰²

Nebylo by správné, abychom hodnotili schopnost přijímat svátosti v případě člověka s mentální retardací pouze na základě faktu její existence. Naskytá se však měřítko, které musíme nutně brát v úvahu a tím je hloubka mentální retardace. Zůstává často jediným kritériem, které nám nabízí možnost správného rozhodnutí zda je, či není způsobilost pro přijetí svátosti toho kterého člověka.

V pastorační praxi se nejčastěji setkáváme s názorem, který se shoduje s tvrzením Kamily Göblové OSF,¹⁰³ na kterém se praktikující odborníci zpravidla shodují, a který jako hraniční hodnotu intelektu, kdy lze s úspěchem završit přípravu ke svátostem,

---

¹⁰¹ PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR: Práce sněmovní komise č. 5 mezi 1. a 2. zasedáním *Laici v dnešním světě*, schváleno 10. 9. 2004, Praha: 2005. odst. 84.

¹⁰² Srov. MYNÁŘOVÁ Lucie: Příprava na přijetí eucharistie. Pedagogické prvky v katechezí lidí s mentálním postižením, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2005, 42.

¹⁰³ Autorka PhDr. Kamila GÖBLOVÁ, OSF působila 32 let v ÚSP Budeničky jako vychovatelka-pedagožka-katechetka mentálně handicapované mládeže, rozhovor uskutečněn 13. 3. 2009 v Praze v Charitním domě školských sester sv. Františka, záznam v archivu autora.

považuje hranici hloubky lehké mentální retardace. Ve velmi výjimečných případech odborníci připouští možnost přípravy ke svátostem rovněž u osob, jejichž inteligenční pásmo se pohybuje ve vrchní hranici stupně středně těžké mentální retardace, která je však již spojena se značnými obtížemi.

Jak již bylo řečeno na začátku, je třeba si přiznat, že proces přípravy a udílení svátostí je u osob s mentálním postižením poměrně složitým procesem, tedy záležitostí dlouhodobou, namáhavou a dle všeho také časově náročnou. Je proto žádoucí, aby příprava lidí s mentálním postižením k přijetí svátostí byla dostatečně strategicky propracována a velmi pečlivá. K tomu je třeba, aby se na tomto procesu spolu s knězem či katechetou podíleli všichni, kdo se podílejí na výchovném procesu, tedy vychovatelé, rodiče i farní společenství.

Možnou variantou takové přípravy může být jakýsi improvizovaný katechumenát, realizovaný na úrovni malého společenství či rodiny. Tato forma přípravy má však svá specifika, vycházející z individuálních potřeb mentálně postižených, a která je rovněž oproti běžnému katechumenátu obsahově a časově mnohem náročnější než je obvyklé. Jeho příprava a realizace je spojena s daleko většími nároky na všechny, kdo se na přípravě podílí. Tyto nároky spočívají zejména v mnohem intenzivnějším úsilí věnovanému přípravě strategie výuky, výběru a volbě vhodných postupů a metod a didaktických pomůcek, které budou použity.

Co se týče samotného průběhu, bude vyžadovat mnohem otevřenější, rozvážnější a trpělivější přístup. Je také velmi žádoucí aby ten, kdo přípravu vede měl alespoň základní znalosti související s problematikou mentálně handicapovaných, zejména v oblasti jejich integrace a výchovně-vzdělávacím procesu, který vyžaduje speciální pedagogické postupy – metody, které jsou určovány stupněm hloubky mentálního postižení a dalšími individuálními – speciálními potřebami adeptů přípravy.

V případě úspěšného završení přípravy pak následuje možnost udělení svátostí. U lidí s mentálním handicapem přichází v úvahu svátosti *iniciační* - tedy křest, eucharistie a biřmování a svátosti *rekonciální* - svátost smíření a svátost pomazání nemocných. Jako bezproblémovou se zde jeví svátost křtu a naopak, složitějším problémem zůstává svátost smíření.

4.5 Možnosti případné katecheze

Katecheze mentálně postižených je chápána jako „katecheze pro zvláštní situace, mentality, prostředí“¹⁰⁴ „Přívlastek „zvláštní“ bychom však neměli vztahovat k účastníkům katecheze, ale spíše k metodám a postupům, kterých by se mělo při těchto katechezích využívat.“¹⁰⁵

Výchova víry, do níž je v případě mentálně postižených zapojena rodina a místní společenství, vyžaduje přiměřené a těmto osobám přizpůsobené postupy, bere v úvahu údaje pedagogického zkoumání, a uskutečňuje se s úspěchem v souvislosti s celkovou výchovou osoby. Na druhé straně je třeba vyhýbat se riziku, že by se katecheze, nutně specializovaná, ocitla na okraji pastorační společenství. Aby se to nestalo, je třeba, aby společenství bylo na zmíněné nebezpečí ustavičně upozorňováno a účastnilo se spolu.¹⁰⁶

4.5.1 Cíl teologický

Hlásat evangelium všem lidem je odůvodněno Kristovým: „Jděte do celého světa a kažte evangelium všemu tvorstvu stvoření.“¹⁰⁷ Platí to tedy i pro děti a dospělé s mentálním postižením. I zde sledujeme cíl, přivést Božím slovem děti k víře v Ježíše Krista, přivést je k tomu, aby uvěřily, neboť vírou mají i ony dojít spásy. Pedagogika mentálně postižených zúžila prostě náboženské působení na vzdělávání o mravní výchově, ale to hlavní, výchova k víře, která přivede ke spásy chybí.¹⁰⁸

4.5.2 Cíl pedagogicko-didaktický

Snížená úroveň rozumových schopností mentálně postižených může často vyvolávat předsudek, že proces vzdělávání není v jejich případě právě efektivní a smysluplný. V určitém smyslu to však není pravda, protože k deficitu rozumových schopností se člověk s mentálním handicapem musí usilovněji učit i to, co se ostatní naučí

¹⁰⁴ Všeobecné direktorium pro katechizaci, Praha: Sekretariát ČBK, 1998, odst. 189.

¹⁰⁵ MYNÁŘOVÁ Lucie: Příprava na přijetí eucharistie. Pedagogické prvky v katechezi lidí s mentálním postižením, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2005, 32.

¹⁰⁶ Srov. Všeobecné direktorium pro katechizaci, Praha: Sekretariát ČBK, 1998, odst. 189.

¹⁰⁷ Mk 16,15.

¹⁰⁸ KRYŠTOVSKÝ Václav: Náboženská výchova dětí mentálně postižených, Olomouc: Universita Palackého, CMBF, 1975, 8.

zcela spontánně a přirozeně; učení je z tohoto pohledu vlastně jediná forma „terapie“, mentální retardace.¹⁰⁹

Význam výchovně-vzdělávacího procesu u lidí s mentálním postižením je stále větší. Výchova a vyučování jsou totiž důležitými nástroji osobnostního rozvoje, zvláště u mentálně retardovaných dětí školního věku.¹¹⁰ Má-li být tento proces komplexní, neměla by zde chybět ani náboženská výchova, která nesmí stát mimo. Její úloha ve společnosti je nezastupitelným faktem, neboť stojí ve službě spásy.

Úkolem náboženské výuky je přivést člověka s postižením k osvojení zásadních pravd víry tak, jak to odpovídá jeho způsobu myšlení, aby uvěřil a došel spásy. Protože se nedovede ubránit indiferentnímu prostředí, musí být ve víře upevňován odpovídajícími a možnými svátostmi a opravdovými náboženskými zážitky, které je nutné navodit tak, aby se mohl účastnit vnějšího i vnitřního života církve. Člověk s mentálním postižením může skrze víru a pomocí milosti Boží i přes všechna úskalí, které mu jeho situace přináší dosáhnout nábožensko-mravního smyslení, jehož hodnota pak bude určovat jeho životní praxi.

Zde nestačí vědět, co je ke spásě nutné, je třeba podat pomocnou ruku, aby tento člověk byl soustavným opakováním uveden do základních křesťanských skutků, které si má osvojit a konat. Nejde jen o změnu postojů a zlepšení chování, ale i o rozvoj dobrých vlastností, které každý, i postižený, má. Děje se tak formou pomoci, a to nejen v oblasti výchovy a učení, ale v rámci komplexní pastorační péče.

„Co se týká nauky samé, je třeba postupovat podle metody soustředěného kruhu. Vybrat podstatné pravdy, podat je jako ucelené učivo a postupně, tedy po malých částech je opakovat a dle možností, potřeby a schopností člověka s mentálním postižením je přizpůsobovat – rozšiřovat. Tím získá náboženská nauka na hloubce a šíři.“¹¹¹

V případě výchovně-vzdělávacího procesu mentálně postižených je dobré si připomenout obecně platné pravidlo, že čím hlubší je mentální postižení, tím větší a

---

¹⁰⁹ Srov. SLOWÍK Josef: Speciální pedagogika, Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, 115.

¹¹⁰ Srov. MÜLLER Oldřich: Lehká mentální retardace pedagogicko-psychologickém kontextu, Olomouc: Universita Palackého. Pedagogická fakulta, 2002, 56.

¹¹¹ ŽIŽKA Karel: Pastorační péče lidí mentálně postižených. (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2002, 39.

naléhavější je potřeba podrobně připravit vyučovací strategii.¹¹² Zpracování kvalitního vzdělávacího plánu zůstává naprosto zásadním předpokladem k úspěšné edukaci procesu dítěte s mentálním handicapem. Významnou pomoc při utváření takového programu mohou nabídnout právě laici – odborníci z oblastí pedagogicko-speciálních profesí a rodiče postiženého dítěte.

4.5.3 Cíl metodicko-praktický

Člověk s mentálním postižením má ve vysoké míře vyvinutou schopnost symbolických asociací. Chybí mu však jisté pojmy, proto může mnohdy chybně usuzovat a často říká slova a věty, aniž by si uvědomoval, jejich smysl. Nepodá-li se mu látka tak, aby pro něho byla skutečným osobním zážitkem, může se stát, že jeho nitro zůstane bez toho, na co má právo. Ze zkušenosti víme, že nitra každého člověka nevyjímaje postiženého se mohou dotknout stěžejní události života, jakými jsou narození, smrt, radost, bolest a utrpení ve světě. Proto omezíme radostnou zvěst evangelia pouze na to co je opravdu podstatné, to co vytváří jakousi osu životního minima.¹¹³

„Při volbě učební látky musíme dobře zvážit, čeho chceme dosáhnout, jak dalece jsou žáci učivo schopni chápat a stupeň jejich zralosti. Po pečlivém zvážení a stanovení nejdůležitějších cílů – tedy toho co je ke spáse bezpodmínečně nutné, vypracujeme metodu.“¹¹⁴

„Základ tvoří názorně podané biblické vyprávění. Z Písma svatého vybíráme jen ty části, které jsou pro poznání dějin spásy zásadní nebo mají vztah k liturgii. Vhodné je uspořádání dle aktuálních událostí liturgického roku a chronologicky podle biblických událostí. Výklad musí být vždy názorný, volíme výrazy, kterým děti snadno porozumějí, mluvíme tak, aby si děti byly schopny představit to, co slyší, snažíme se zároveň uvést vůli dětí do pohybu. Soustavně a svědomitě sledujeme „*kerygmatický*“ cíl bez květnatého přikrášlování, tak aby se výkladem podstata myšlenek neztrácela. Věty používáme

---

¹¹² Srov. ŠIŠKA Jan: MIMOŘÁDNÁ DOSPĚLOST – Edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti, Praha: Universita Karlova - Karolinum, 2005, 41–42.

¹¹³ Srov. MÜLLER Oldřich: Lehká mentální retardace pedagogicko-psychologickém kontextu, Olomouc: Universita Palackého. Pedagogická fakulta, 2002, 52.

¹¹⁴ ŽIŽKA Karel: Pastorece lidí mentálně postižených, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2002, 40.

ponejvíce jednoduché, přičemž se snažíme vyhnout se použití složitých souvětí, které jsou pro mentálně postižené posluchače ve většině případů nesrozumitelné.“¹¹⁵

„Učení čirému katechismu není pro výuku mentálně postižených dětí zrovna tou nevhodnější volbou. Lze probrat Apoštolské vyznání víry, Dekalog, modlitbu „Otče náš“ a nauku o svátostech,¹¹⁶ která zaujímá v procesu náboženské výchovy významné místo. Svátostmi totiž, jako znamením Boží milosti a síla z nich vycházející je mají provázet celým životem. Ve všech stupních klademe velký důraz výchově k modlitbě, která se může stát základním stavebním kamenem komunikace postiženého člověka s Bohem a života ve víře.

„Platí-li o náboženské výchově a o výchově vůbec, že každá hodina má být opravdovým zážitkem, platí to o lidech s mentálním postižením dvojnásob.“¹¹⁷ „Lidé s mentálním postižením mají dar být skutečně přirození a opravdoví. Není pro ně důležité kolik toho víme, jak jsme úspěšní ale jací jsme a zda je chceme otevřeně přijmout.“¹¹⁸ Působení na rozum a zprostředkování vědomostí má totiž své limity, a více než použití jakýchkoliv didaktických pomůcek působí na dítě to, je-li pro ně hodina opravdovou událostí, v níž něco vnitřně zažije.¹¹⁹

Dítě s mentálním postižením potřebuje být vedeno trpělivými, soustavnými a zážitkově podmíněnými postupy jejichž nosným pilířem je ukázka toho, jak si mají počínat a jednat v každodenním životě a pomoc v realizaci (uskutečňování) získaných vědomostí ve věcech víry. Významným místem a okamžikem, které splňuje zmíněné požadavky je živé dění při konání liturgie, které si Církev nesmírně cení. V katolické církvi je na liturgii mimo jiné pohlíženo jako na pedagogickou metodu při níž je všem zúčastněným nabídnuto skutečné setkání s Nejvyšším pedagogem a katechetou v pravém slova smyslu – Ježíšem. Toto setkání přináší mnoho nového a skutečného v rovině jak osobní tak celého místního společenství. Je skutečným obrazem Církve – stěžejním místem života z víry.

Církevní rok a účast na liturgii nabízí mnoho možností, kterých se dá výchovně využít a které povedou postižené ke správnému náboženskému poznání.¹²⁰

---

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Přátelé postižených, Dostupné na: http://viraasvetlo.evangelnet.cz/o_lidech/pratele_postizenych.htm (16. 11. 2008).

¹¹⁹ Srov. ŽIŽKA Karel: Pastorační práce lidí mentálně postižených, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2002, 40.

¹²⁰ Srov. Tamtéž.

5 SPECIFIKÉ PODMÍNKY PASTORAČNÍ PÉČE O MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ

5.1 Zásady práce s mentálně postiženými dětmi

Tyto zásady jsou pro nás v práci s mentálně postiženými nepostradatelnými, zejména je-li náš zájem o jejich dobro skutečný a má-li směřovat ke zlepšení situace. Měli bychom je využívat zejména v procesu edukace a socializace, které jsou nutnými složkami pastoračního působení. Budou nám oporou a pomocí v mnohdy již na první pohled neřešitelných situacích. Pokusíme se o výčet alespoň těch nejzákladnějších:¹²¹

- Výchova dítěte s mentálním postižením musí být přizpůsobená jeho osobnímu tempu ve hře, učení i v práci. Je třeba se vyhnout spěchu a přetěžování.
- Je nevyhnutné postupovat v malých krocích, od lehkého k těžšímu úkolu.
- Požadavky je třeba postupně zvyšovat (stupňovat).
- Dítě s mentálním postižením nemá být nečinné. Nutná ochrana nemá vést k oproštění od všech úkolů.
- Průběžné vnímání všemi smysly a praktické činnosti tvoří cestu výchovy dítěte s mentálním postižením.
- Je třeba rozhodujícím způsobem podporovat výchovnou práci blízkou zážitkům, zdůrazňující zájem a obsahující přiměřené střídání činností.
- Je nezbytné intenzivní podněcování a pobídky.
- Pravidelnost v režimu dne stejně jako neúnavné cvičení a opakování jsou základními podmínkami pro skutečné pokroky.
- Lepší než příkazy a vydávání instrukcí je předvedení a společná činnost, lepší než zákazy je navedení na správný směr nebo k jiné smysluplné činnosti.
- Lepší než pomoc nebo dopomoc je stanovení takových úkolů, které zvláštní pomoc nepotřebují, pomáhat se má jen tam, kde je to nezbytně třeba.

---

¹²¹ Srov. BARTOŇOVÁ Miroslava: Edukace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Zaměření na edukaci žáků se specifickými poruchami učení, Brno: MSD s.r.o., 2005, 222–223.

- Přetěžování a strach ochromují právě tak jako nedostatek podnětů a úkolů přirozenou potřebu učení a vlastní hodnotu dítěte.
- Často je tzv. chybné chování zcela přiměřené chování psychické vývojové úrovni mentálně postiženého dítěte, jen vzhledem k jeho věku se nám zdá podivné nebo je výrazem pro to, že nabídkám vychovatele ještě příliš nerozumí, v obou případech trestání není na místě.

5.1.1 Obecné pastorační zásady

Oblast pastorage mentálně postižených vyžaduje takové přístupy, kde není zpravidla možné ani žádoucí, postupovat dle předem stanovených zásad, které by byly pro pastorujícího jakousi neomylnou předlohou. I přesto, však existují zásady vycházející z definice pastorační péče, ke kterým musíme přihlídnout, neboť činí pastorační tým, čím má ve skutečnosti být.

Pastorační zásady tvoří nosný pilíř vlastního pastoračního působení a konkretizují vlastní podobu pastorační péče:

- **Zásada opravdovosti**, která stojí na samém začátku pastorage a kterou můžeme chápat jako základní podmínku, která musí být plně respektována má-li být dosaženo cíle, ke kterému pastorage směřuje. Tato zásada předpokládá bezpodmínečné přijetí ze strany pastorujícího a to bez předsudků, vnitřního odporu a jakéhokoli odsuzování. To znamená, že pastorační pracovník přijímá mentálně postiženého člověka takového, jaký ve skutečnosti je, a při setkání s ním mu dává zřetelně najevo, svůj zájem o jeho situaci, těžkosti a život tak, aby mentálně postižený nebyl dostáván do situace, kdy by o svém přijetí mohl právem pochybovat.¹²² Toto není vždy jednoduché. Důležitým a rozhodujícím aspektem však zůstává dobrý úmysl a snaha, které jsou myšleny pravdivě s cílem pomoci.

---

¹²² Srov. OPATRŇY Aleš: Pastorační péče v méně obvyklých situacích, 4. mírně upravené a přepracované vydání, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2005, 34.

- **Zásada komplexnosti**, předpokládá, abychom člověka viděli jako celek - jednotu, tedy abychom vnímali jeho duchovní, duševní a tělesnou stránku osobnosti. Každá totiž vyžaduje svébytný druh konkrétní pomoci. Patří sem skutky tělesného milosrdenství, které spadají do oblasti zdravotní a ošetrovatelské péče, dále pak péči o spirituálně-duchovní hodnoty člověka kam patří pastorační rozhovory, oblast svátostné pastorační péče, tedy nejen život ze svátostí, ale konkrétní pomoc na cestě víry, v naději, že tato může být prohloubena – rozvinuta. Složka duševní pak souvisí s nabídnutím životního programu, či stylu, který souvisí se zásadami duševní hygieny a která směřuje k sebepřijetí a vytvoření přijatelného pohledu na život.

V případě pastorační péče o mentálně postižené je žádoucí, aby v duchu dodržování této zásady, byla tato zakomponována do programu tzv. ucelené rehabilitace, která rozvíjí veškeré kompetence člověka s mentálním handicapem a je realizována v rámci sociální práce a speciální pedagogiky, která probíhá souběžně s procesy socializace či integrace mentálně handicapovaného do společnosti.

- **Zásada odbornosti**, vyžaduje u pastorujících určitou míru odborných znalostí – tzv. kompetencí, teoretických i praktických, které jim spolu s citem a empatií umožní rozeznat co klient skutečně potřebuje, popřípadě jaký druh pomoci a v jakém časovém horizontu je třeba klientovi poskytnout. Zásada odbornosti dále předpokládá absenci jakýchkoliv pokusů suplovat pomoc odborníků, kteří jsou k výkonu své profese odborně vybaveni a disponováni. „Pastorační pomoc nevyklučuje odbornou pomoc (poradna, psycholog, psychiatr, sexuolog, medicína vůbec), někdy by k ní měla přímo vést či odkázat“¹²³ a je právě tím okamžikem, o kterém jsme již hovořili v souvislosti s realizací a podílu na pastorační péči ze strany místního církevního společenství, kdy každý jednotlivec – křesťan obdařen rozličnými dary (schopnostmi) může nabídnout ze své pozice vždy to nejlepší.

---

¹²³ OPATRŇY Aleš: Pastorační péče v méně obvyklých situacích, 4. mírně upravené a přepracované vydání, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2005, 40.

5.2 Specifické požadavky na pastorujícího

Hned na začátku úvahy je třeba se vyvarovat omylu, že pastorační (duchovní) péče je doménou pouze duchovních (kněží, jáhnů, pastorů, kazatelů atp.). Ve skutečnosti může duchovní péči v této oblasti poskytovat s úspěchem též erudovaný odborník a osobnostně disponovaný laik, popřípadě odborník z jiné příbuzné pomáhající profese. Proto nás nepřekvapí, že v poslední době stále více vznikají a stále více se etabloují interdisciplinární obory, jako je pastorální medicína či pastorální psychologie. To ovšem neznamená, že by sebevzdělanější laik, či odborník, při vší úctě k němu, mohl ve všech situacích zcela nahradit duchovního, a to zejména katolického.¹²⁴

Svátostná pastore, která je uskutečňována v rámci duchovního doprovázení tzv. praktikujících věřících, žijících v plném společenství s katolickou církví, pro něž je život ze svátostí zcela fundamentální záležitostí se jen stěží obejde bez účasti duchovních, která je nezastupitelnou zejména pro svátostný charakter svěřené služby, ke které jsou disponováni určitým stupněm svěcení, které je opravňuje udělovat svátosti.

Duchovní, zejména kněží odpovídají svým biskupům za jim svěřené úkoly, tedy i za realizaci a vedení pastoračního působení realizovaného v rámci místního farního společenství.¹²⁵ Z důvodu jejich určité nezastupitelnosti se od nich přirozeně očekává, že budou při výkonu svého poslání také dobrými psychology a že budou schopni zcela spontánně pomáhat všem potřebným, tedy i nevěřícím. Mál-li být pomoc komplexní a co možná nejúčinnější je zapotřebí, dobře a kriticky znát své hranice, tedy rozsah kompetencí a to jak v rovině osobní tak profesní.

Důležitým požadavkem kladeným na pastorujícího-duchovního je osobní příklad a mravně dobrý život spojený s horlivostí a láskou k duším o které má být pečováno. Má mít rovněž vlastnosti, které směřují k obecnému blahu, vyplývající z požadavku partikulárního práva pro péči o farnost, která je mu svěřena.¹²⁶

---

¹²⁴ Srov. JANKOVSKÝ Jiří: *Etika pro pomáhající profese*, Praha: Triton, 2003, 150.

¹²⁵ Srov. CIC, kán. 519.

¹²⁶ Srov. CIC, kán. 521 §2.

Co tedy očekává pastorační od kněze? Pokusme se tedy o shrnutí toho co bylo již řečeno a co není možné pro svoji obsáhlost zaznamenat, co je však ale pro pastorační zásadní.

Při bližším pohledu zjistíme, že jak mezi věřícími, tak mezi nevěřícími najdeme požadavky a očekávání vůči osobě pastoračního, které sahají daleko za hranice běžných představ o pastýřské službě. Jako první se objevuje požadavek – potřeba pastoračního – terapeuta, který je ve svém povolání podobný Kristu, který přináší „zajatým propuštěným a slepým navrácení zraku.“¹²⁷ Tento požadavek je nutně spojen s dalšími, které výkon terapeutické profese předpokládá. Patří sem tedy otevřený ohleduplný přístup, který mimo zároveň předpokládá diskretnost. Je rovněž k věci si připomenout, že pastorační kněz má poskytovat terapii stojící na Božím slově, na modlitbě, na svátostech, tedy terapii, která vychází z nezištné lásky a ze síly a moci evangelia. Rozhodně není žádoucí ani přípustné, aby v rámci pastorační docházelo ze strany pastoračních k suplování ryze odborných psychoterapeutických zásahů.¹²⁸

Pastorační musí být schopen reagovat na různé situace v duchu zásad komplexnosti, odbornosti a kompetentnosti, které předpokládají schopnost vedení – organizace, spolupráce a vzájemné podpory všech zúčastněných subjektů, které mají podíl na dobré pastorační.

Od pastoračních – „laiků je žádána a očekávána především pohotovost a ochota k vedení pastoračních rozhovorů, což bývá někdy označováno jako „diakonie slova“, zejména jde-li o kontakt s někým, kdo nemá partnera k rozhovoru.“¹²⁹ S těmito rozhovory je spojen určitý požadavek časové flexibility, neboť je jen velmi málo pravděpodobné, že naléhavá potřeba rozhovoru ze strany klientů (potřebných) může být dopředu naplánována. O tomto svědčí skutečnost, že velká část těchto rozhovorů má charakter krizové intervence – tedy pomoci v krizi, které velmi často přicházejí zcela nečekaně a vyžadují okamžitou pomoc, kterou v případě oslovení nelze dost dobře odmítnout. V případě mentálně postižených jsou tyto případy takřka denní záležitostí. Je pravdou, že někdy stačí pocit opuštěnosti či sklíčenosti vyřešit vlídným úsměvem a pohlazením, avšak někdy bývá situace mnohem vážnější.

---

¹²⁷ Srov. Lk 4,16–21.

¹²⁸ Srov. OPATRŇY Aleš: Pastorační v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 83–84.

¹²⁹ Srov. Tamtéž, 108.

5.3 Specifické požadavky na společenství

Místní farní společenství je místem, kde má být realizována pomoc jednotlivcům, komunitám žijícím v různých typech zařízení, které jsou součástí farnosti a rodinám s mentálně postiženým dítětem či dospělým. Má-li být otevřenou farností a prostorem, kde každý, tedy i mentálně postižený může najít své místo, touží-li po životě ve společenství místní církve, musí být na přijetí dostatečně připravena. Taková příprava nutně předpokládá otevřenou komunikaci mezi všemi praktikujícími křesťany, kteří mohou svými postoji velmi citelným způsobem zasáhnout do života člověka s mentálním handicapem, který jak jinak s napětím očekává vřelé přijetí. Schopnost přijetí mentálně postiženého zůstává prvním předpokladem a krokem na cestě realizace základních rolí církve, které jsou situovány do křesťanské obce – farnosti.¹³⁰

Mentálně postižení žijí v převážné většině ve zvláštních podmínkách, tedy v zařízení, které dle své polohy náleží k příslušné místní farnosti. Mají rovněž specifické požadavky dané jejich odlišností, které je nutné respektovat a na základě kterých jim musí být pastorační péče přizpůsobena. Realizace tohoto úkolu v duchu kategoriální pastorační péče není jednoduchou záležitostí. Ponechání jeho plnění pouze na knězi či jáhnovi zpravidla končí jejich vyčerpáním a vyhořením. Práce s mentálně postiženými totiž patří k těm nejnáročnějším a klade na všechny členy církevního společenství poměrně velké nároky jako jsou vytrvalost, ochota, obětavost, vysoká míra empatie, odbornost a další.

Místní církevní společenství by mělo být schopno odmítnout jakoukoliv formu izolace rodiny s mentálně postiženým dítětem. Tato izolace však neskýtá pouze pasivní postoj, ale vybízí ke konkrétní pomoci v křesťanském duchu, která vychází z charitativních východisek, tedy především z lásky k bližním.

---

¹³⁰ Srov. Tamtéž, 108.

Závěr

Řešená práce v rozsahu pěti kapitol je prací teoretickou. Je pokusem o předložení uceleného tématu zaměřeného na jednu z oblastí pastoračního působení církve, kterou zastřešujeme pojmem „kategoriální pastorače“. V tomto případě se zaměřením na cílovou skupinu osob s mentálním handicapem.

Práce charakterizuje postoj církve k mentálně postiženým a řeší otázky spojené zejména s pastoračním úsilím – péčí, která je těmto osobám věnována. Nabízí pohled na existenci mentálního postižení hned z několika úhlů: Jednak jako nemoci či orgánového postižení, tedy z pozice „Pastorače a doprovázení nemocných“, a dále pak z pozice méně obvyklé situace, která velmi zatěžuje, sužuje a zcela zásadním způsobem mění život. Zde má své slovo „Pastorače v méně obvyklých situacích“.

Součástí práce je vhléd do problematiky mentálního handicapu. Zde je přiměřený prostor věnován pojmu, charakteristice a etiologii mentální retardace. Hlavní pozornost je však zaměřena na klasifikaci nejčastějších typů mentální retardace a klasifikaci podle stupně postižení zejména s důrazem na možnosti edukace a socializace. Kapitulu uzavírá nástin pohledu dnešní populace na mentálně postižené v jednoduché komparaci s dřívějším pohledem.

Třetí kapitola specifikuje pastorační oblasti, které se mentálně postižených převážně týkají. Jde o oblasti, jejichž výčet se v podstatě neliší od těch běžných. Vidíme zde však velmi úzké propojení všech stěžejních rolí církve tedy slavení liturgie, vydávání svědectví o Kristu (martyria), konání diakonie (charita), vyučování těch, kdo se pro Krista rozhodli (katechizace), vedení druhých k rozhodnutí pro Krista (evangelizace) a vytváření společenství, tedy překonávání tendencí k rozdělení a rozpadu, spojování lidí a vytváření prostoru života pro ně uvnitř církve (koinonia). Realizace jedné probíhá ruku v ruce s ostatními a naopak.

Další, čtvrtá část vymezuje možnosti pastorače mentálně postižených kde docházíme hned k několika zjištěním. Je zde patrné, že pole vlastního pastoračního úsilí se v případě přítomnosti mentálního handicapu rozšiřuje na okolí postiženého, především na ty, kterých se situace nějak osobně dotýká tzn., že jsou vzniklou situací zasaženi. Patří sem

především rodina postiženého – sourozenci a rodiče. Tito se ač nedobrovolně a mnohdy překvapivě stávají vlastním objektem pastorační péče.

Určité pastorační úsilí musí být věnováno rovněž místnímu církevnímu společenství, které má být citlivým způsobem připravováno na přijetí mentálně postižených do plného společenství.

V páté kapitole nacházíme jakýsi výčet základních zásad práce s mentálně postiženými a to nejdříve, těch, které mají charakter zásad víceméně didaktických, a posléze zásad pastoračních, které činí pastorační tým, čím má ve skutečnosti být. Vidíme zde rovněž vzájemnou spojitost, a to je správné, s obecnými zásadami pomáhajících profesí. Z těchto zásad rovněž vychází specifické požadavky na pastorujícího i na církevní společenství.

Mohli bychom jmenovat zásadu, která provází celý pastorační proces v případě mentálně postižených, kterou je zásada individuálního přístupu, kterou je nutné plně respektovat. Tato zásada zasahuje i do velmi citlivého okamžiku, kdy má být stanoveno či rozhodnuto, zda jednotlivec může přistoupit k přípravě k přijetí některé ze svátostí. I když se v rámci čtvrté kapitoly podařilo víceméně stanovit alespoň orientační hranici hloubky mentálního postižení, zůstává tento okamžik vždy na rozhodnutí Boží prozřetelnosti, která zpravidla velmi často sahá daleko za hranice našeho chápání.

Příprava na bakalářskou práci přinesla zjištění, že odborná literatura zabývající se problémem mentální retardace a dostupná v českém jazyce se problematikou pastorační péče mentálně postižených nezabývá. Především neexistují žádné obecné podmínky, za kterých mentálně postižení smí nebo nesmí přijímat svátosti. Z práce je patrné, že příprava takové odborné literatury by nebyla záležitostí nikterak jednoduchou, právě z důvodu nutnosti zásady individuálního přístupu, který řeší vždy konkrétní případ a situaci klienta - (pastorovaného). To znamená, že oblast pastorační péče mentálně postižených vyžaduje takové přístupy, kde není zpravidla možné ani žádoucí postupovat dle jednotných předem daných zásad, které by byly pro pastorujícího jakousi neomylnou předlohou.

Výhledy dobré pastorační péče v této oblasti lze vidět v respektování vzájemného propojení přístupů, které nabízejí určitý směr a přistupují k problematice mentálního handicapu vždy z trochu odlišné pozice a přece společně. Toto propojení lze spatřit

v hodnotách a dílčích cílech o které nám v doprovázení jde a které mají společného jmenovatele – Evangelium. Tyto hodnoty pak určují směr a cíl pastoračního snažení. Naším úkolem, a to nejen v pastorační činnosti je hledání východisek, které odhalují sílu, dynamiku a skutečnou hodnotu Božího slova, které je hybnou silou celého pastoračního procesu.

PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY

Církevní dokumenty

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, Ekumenický překlad, Praha: Zvon, 1991.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Věřoučná konstituce o církvi *Lumen gentium*, (ze dne 21. listopadu 1964), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*, (ze dne 4. prosince 1963), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Pastorální konstituce v dnešním světě *Gaudium et spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

JAN PAVEL II.: Posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*, 2. vydání, Praha: Zvon, 1996.

PAVEL VI.: Evangelii Nuntiandi, Praha: Zvon, 1990.

PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR: Práce sněmovní komise č. 5 mezi 1. a 2. zasedáním *Laici v dnešním světě*, odsouhlaseno 10. 9. 2004, Praha: 2005.

PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR: Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

Všeobecné direktorium pro katechizaci. Kongregace pro klérus, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998.

LITERATURA

AMBROS Pavel: Fundamentální pastorální teologie-Pastorální teologie 1, 2. přepracované vydání, Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2005.

BARTOŇOVÁ Miroslava: Edukace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Zaměření na edukaci žáků se specifickými poruchami učení, Brno: MSD s. r. o., 2005.

CENDRYCHOVÁ Věra, RAUDENSKÝ Jaroslav: Kapitoly z obecné didaktiky pro učitele střední školy, Ústí nad Labem: Universita J. E. Purkyně, Pedagogická fakulta, 1993.

DOLISTA Josef: Misijní úsilí církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

GAUDILLIÈRE Marcel: Růst ve svatosti, Ústí nad Orlicí: Oftis s. r. o., 2000.

GIGLIONI Paulo: Svátosti Krista a církve, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.

EDELSBERGER Tomáš a kolektiv: Defektologický slovník, 3. upravené vydání, Jinočany: H&H Vyšehradská, s. r. o., 2000.

FRANIOK Petr: Vzdělávání osob s mentálním postižením, druhé opravené vydání, Ostrava: Ostravská universita, Pedagogická fakulta, 2007.

JANKOVSKÝ Jiří: Etika pro pomáhající profese, Praha: Triton, 2003.

Katechismus katolické církve, 2. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994.

KOPŘIVA Karel: Lidský vztah jako součást profese, Praha: Portál, 2006.

KRYŠTOVSKÝ Václav: Náboženská výchova dětí mentálně postižených, Olomouc: Universita Palackého, CMBF, 1975.

MÜLLER Oldřich: Dramatika (nejen) pro speciální pedagogy, Olomouc: Universita Palackého, 2001.

MÜLLER Oldřich: Lehká mentální retardace pedagogicko-psychologickém kontextu, Olomouc: Universita Palackého, Pedagogická fakulta, 2002.

MYNÁŘOVÁ Lucie: Příprava na přijetí eucharistie. Pedagogické prvky v katechezi lidí s mentálním postižením, (bakalářská práce obhájená na KTF UK) Praha 2005.

NOVÁKOVÁ Consilie: Katechetika, 3. přepracované vydání, Olomouc: CMF fakulta UP, 1997.

OPATRNÝ Aleš: Malá příručka pastorační péče o nemocné, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1995.

OPATRNÝ Aleš: Pastorační péče v méně obvyklých situacích, 4. mírně upravené a přepracované vydání, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2005.

OPATRNÝ Aleš: Pastore v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

PIPEKOVÁ Jarmila: Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů, Brno: MSD, spol. s r. o., 2006.

SLOWÍK Josef: Speciální pedagogika, Praha: Grada Publishing, a.s., 2007.

SVOBODA Mojmír, ČEŠKOVÁ Eva, KUČEROVÁ Hana: Psychopatologie a psychiatrie pro psychology a speciální pedagogy, Praha: Portál, 2006.

ŠÍŠKA Jan: MIMOŘÁDNÁ DOSPĚLOST – Edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti, Praha: Universita Karlova - Karolinum, 2005.

ŠVARCOVÁ Iva: Mentální retardace, Praha: Portál, 2000.

VÁGNEROVÁ Marie: Psychopatologie pro pomáhající profese, 1. vydání, Praha: Portál, 2004.

VÁGNEROVÁ Marie: Psychopatologie pro pomáhající profese, 4. vydání, Praha: Portál, 2008.

VÁGNEROVÁ Marie: Variabilita a patologie psychického vývoje, Praha: Universita Karlova - Karolinum, 1993.

VALENTA Milan a kol.: Přehled speciální pedagogiky a školská integrace. Olomouc: Universita Palackého, Pedagogická fakulta, 2003.

VANIER Jean: Každý člověk je dílem spásy, Praha: Paulínky, 2002.

ŽÍŽKA Karel: Pastore lidí mentálně postižených, (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2002.

Internetové zdroje

http://viraasvetlo.evangnet.cz/o_lidech/rodina_s_postizenym.htm

<http://viraasvetlo.evangnet.cz/keStazeni/soubory/SPIRIT.DOC>

http://viraasvetlo.evangnet.cz/o_lidech/pratele_postizenych.htm

Resumé

KOUDELKA Jaroslav: *Pastorace mentálně postižených*

Bakalářská práce

Bakalářská práce nabízí ucelený pohled na jednu z oblastí pastoračního působení církve – kategoriální pastorační, se zaměřením na cílovou skupinu lidí s mentálním handicapem. Charakterizuje postoj církve k mentálně postiženým a řeší otázky spojené s pastoračním úsilím – péčí, která je těmto osobám věnována.

Součástí práce je vhled do problematiky mentálního handicapu, kde jsou charakterizovány nejčastější typy mentálního handicapu s přihlédnutím zejména na stupně hloubky postižení, které jsou charakterizovány s ohledem na možnosti edukace a socializace.

Dále jsou zde popsány oblasti pastorační, které se mentálně postižených převážně týkají. Zde je patrné zjištění, že vlastní pastorační úsilí se v případě výskytu mentálního handicapu rozšiřuje na okolí postiženého, především na ty, kteří jsou touto situací zasaženi, tedy na rodinu – sourozence a rodiče. Určité pastorační úsilí musí být věnováno rovněž místnímu církevnímu společenství, které má být citlivým způsobem připravováno na přijetí mentálně postižených do plného společenství.

V další části jsou vymezeny možnosti pastorační mentálně postižených a v nich zapracovány zásady této specifické práce. Práce ukazuje, že tyto zásady téměř vždy vycházejí z individuálních potřeb klientů (pastorovaných) a jsou tedy zásadním kritériem při výběru a volby vhodných metod, které mohou být použity.

Ze specifických podmínek této práce je zřejmé, že jde o poměrně časově náročný a složitý proces, vyžadující komplexní a otevřený přístup, který může být s úspěchem realizován pouze s aktivní spoluúčastí celého místního církevního společenství. Zejména účast věřících laiků je zde zcela odůvodněně chápána jako nepostradatelná.

Příprava na bakalářskou práci přinesla zjištění, že odborná literatura zabývající se problémem mentální retardace a dostupná v českém jazyce se problematikou pastorační mentálně postižených nezabývá. Především neexistují žádné obecné podmínky, za kterých mentálně postižení smí nebo nesmí přijímat svátosti. Východiskem jak práce ukazuje, může být ryze individuální přístup k mentálně

postiženému člověku, který řeší vždy jednotlivý konkrétní případ a situaci klienta zvlášť.

THE PASTORATION OF MENTALLY DISABLED PEOPLE

The Bachelor's thesis offers a comprehensive look at one of the areas in which the Church is active in pastoration, with a focus on the target group of mentally handicapped people. It characterizes the stance of the Church and its pastoration approach towards the mentally disabled, particularly with regard to categorial pastoration, pastoration in less common situations, and the pastoration of the sick (handicapped), approaches that mutually blend together. The thesis includes a look at the issue of being mentally handicapped, with a breakdown of the most frequent types and a classification of the degrees of the intensity of mental retardation with regard to the possibilities of their education and socialization. Also specified are the areas of pastoration that mainly concern the mentally disabled. The thesis also includes a description of the possibilities of the pastoration of the mentally disabled and a specification of the conditions of this work, in which are also listed the specific requirements placed on the pastorizing person and on the Church community.

Key words: mentally disabled handicap
categorial pastoration
less common situation
pastoration of the sick (handicapped)
accompanied